МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему **МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІРОНІЇ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0353-а
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Бернгардт Єва Ігорівна

Керівник д.ф.н., проф. Приходько Г. І.
Рецензент к.ф.н., доц. Залужна М. В.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра англійської філології та лінгводидактики
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська
Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри_____
_____
«____»_____2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
БЕРНГАРДТ ЄВІ ІГОРІВНІ
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Мовні засоби вираження іронії в англійськомовному художньому тексті»

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту): Приходько Ганна Іллівна,_____
д.ф.н., професор_____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «27» лютого 2024 року № 352-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту):1 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту)
теоретичні засади дослідження іронії; мовні засоби, стилістичні прийоми, концептуальність; художній текст; когнітивність_____
_____
_____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
1) здійснити огляд теоретичних джерел; 2) розглянути та проаналізувати різні підходи до класифікації оцінки; 3) з'ясувати основні функції іронії; 4) визначити особливості функціонування іронії в художньому тексті_____
_____

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Приходько Г.І., д.ф.н., проф.	05.05.2024	05.05.2024
Розділ 1	Приходько Г.І., д.ф.н., проф.	15.06.2024	15.06.2024
Розділ 2	Приходько Г.І., д.ф.н., проф.	05.09.2024	05.09.2024
Висновки	Приходько Г.І., д.ф.н., проф.	15.10.2024	15.10.2024

6. Дата видачі завдання 05.05.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2024	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2024	виконано
3.	Написання вступу	червень 2024	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2024	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2024	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2024	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	грудень 2024	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2024	виконано
9.	Захист	грудень 2024	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____ Є.І. Бернгардт
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ Г.І. Приходько
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ М.В. Залужна
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота – 65 стор., 72 джерела

Об'єкт дослідження: іронія як лінгвістичний феномен та її функціонування в англомовному художньому тексті.

Мета роботи: визначити та проаналізувати мовні засоби створення та вираження іронії в англомовному художньому тексті.

Теоретико-методологічні засади: дослідження іронії в працях Д. Мюке, С. Аттардо, П. Пексман, М. Дайнел, Х. Хаверкате та інших науковців, які розглядають іронію з позицій когнітивної лінгвістики, прагматики та стилістики.

Отримані результати: Встановлено, що іронія є складним багатоаспектним явищем, яке функціонує на різних рівнях мовної системи та тексту. Виявлено основні типи іронії (вербальна, ситуативна, драматична, концептуальна) та способи їх реалізації в художньому тексті. Проаналізовано лексичні, синтаксичні та стилістичні засоби створення іронічного ефекту. Визначено роль іронії у формуванні концептуального змісту художнього твору. Досліджено особливості функціонування стилістичних прийомів (оксиморон, метафора, антономазія, гіпербола, порівняння) у створенні іронічного ефекту. Встановлено, що іронія часто реалізується через конвергенцію різних стилістичних засобів, що підвищує її виразний потенціал.

Ключові слова: *іронія, художній текст, стилістичні прийоми, мовні засоби, концептуальна іронія, оксиморон, антономазія, метафора, конвергенція, імпліцитність.*

ЗМІСТ

ВСТУП 6
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ СТИЛІСТИКИ 9
1.1 Основні положення когнітивної лінгвістики 9
1.2 Когнітивний підхід до дослідження стилістичних прийомів 15
1.3 Поняття іронії в лінгвістиці 20
1.3.1 Іронія як стилістичний прийом 25
1.3.2 Іронія як текстова категорія: типи іронії 32
РОЗДІЛ 2. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІРОНІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ 37
2.1. Лексичні та синтаксичні засоби вираження іронії в художньому тексті 37
2.2. Стилістичні прийоми створення іронії в художньому тексті 50
2.3. Концептуальна значущість іронії в художньому тексті 61
ВИСНОВКИ 66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 69

ВСТУП

Дана робота присвячена вивченню мовних засобів вираження іронії в англомовному художньому тексті та виконана у світлі когнітивного підходу до інтерпретації тексту.

Актуальність розвідки зумовлена необхідністю досліджень, виконаних у річищі лінгвістики тексту та когнітивної стилістики, які передбачають нові підходи до дослідження стилістичних прийомів; необхідністю розгляду і різних аспектів вивчення іронії в лінгвістичній науці – від стилістичної інтерпретації тропу до вивчення іронії як концептуальної категорії; потребою визначення мовних засобів вираження іронії в художньому тексті; необхідністю розгляду іронії як концептуально значимого стилістичного прийому, а саме, як концептуально значущої стилюючої іронії.

Наукова новизна полягає в тому, що в даній роботі була здійснена спроба визначення мовних засобів створення та вираження іронії в художньому тексті, а також проведення лінгвістичного аналізу мовних одиниць, які функціонують в іронічних контекстах художніх англомовних текстів.

Об'єктом дослідження є іронія, яка виступає як стилістичний прийом, що ґрунтується на контрастному протиставленні форми та змісту.

Предметом дослідження є дослідження текстового функціонування іронії та засобів її реалізації й експлікації в художньому тексті за допомогою різноманітних мовних засобів.

Метою роботи є визначення мовних засобів створення та вираження іронії в англомовному художньому тексті, для чого передбачається розв'язання таких **завдань**:

1) розглянути основні положення когнітивної лінгвістики;
2) розглянути нові підходи до інтерпретації стилістичного прийому у світлі когнітивної стилістики;

3) розглянути поняття іронії в лінгвістичній літературі та визначити її типи в художньому тексті;
4) виявити мовні засоби створення та вираження іронії в художньому тексті;
5) визначити значущість стилістичних прийомів у створенні та вираженні іронії в художньому тексті;
6) визначити концептуальну значущість іронії в художньому тексті.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використовувалися такі методи аналізу:

— описовий метод, що включає спостереження, зіставлення та узагальнення, збір фактичного матеріалу та його класифікацію;
— метод узагальнення при об'єднанні певних мовних явищ у категорію іронії;
— метод семантичного-стилістичного аналізу для визначення семантики досліджуваних мовних одиниць та їхньої стилістичної функції;
— контекстуальний аналіз, що ґрунтується на інтерпретації іронічних висловлювань;
— метод компонентного аналізу при виокремленні диференціальних ознак іронії.

Матеріалом дослідження стали 785 дискурс-фрагментів, що містять іронічні висловлювання, відібраних методом суцільної вибірки із сучасних англомовних художніх текстів.

Теоретична значущість даного дослідження пов'язана з подальшою розробкою проблеми інтерпретації іронічного смислу в художньому тексті, на базі якого обґрунтовуються теоретичні позиції щодо таких окремих проблем: багатофункціональність іронії в складі категорії комічного; особливості різновидів іронії на лексичному та синтаксичному рівнях; контекстуальна зумовленість іронічного смислу; специфіка інтерпретації іронічного контексту; мовні одиниці як засоби репрезентації іронії в аналізованих текстах.

Практична цінність виконаного дослідження полягає в можливості використання матеріалів дослідження при розробці лекційних курсів і практичних занять зі стилістики англійської мови, спецкурсів з лінгвістики тексту, когнітивної стилістики, зарубіжної літератури, а також інтерпретації тексту.

Робота пройшла **апробацію** на 1-ій науково-практичній студентській конференції. Результати дослідження представлено в 1 публікації:

1. Бернгардт Єва. Когнітивна стилістика: новий підхід до розуміння стилістичного прийому. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2024»* : у 5 т. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. Т. 2. С. 88–90.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об’єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості про лінгвістичний статус іронії, її типи та когнітивна сутність.

Другий розділ містить власний аналіз мовних засобів вираження іронії в художньому тексті.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 65, кількість використаних джерел 72.

РОЗДІЛ 1
ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ СТИЛІСТИКИ

1.1 Основні положення когнітивної лінгвістики

Когнітивна лінгвістика зайняла вагоме місце в парадигмі концепцій сучасного світового мовознавства. Її виникнення та інтенсивний розвиток на сучасному етапі є характерною рисою мовознавства на межі століть Алексенко С. Ф. визначає когнітивну лінгвістику як галузь, що розглядає мову в ролі когнітивного механізму, відповідального за кодування та перетворення інформації. Становлення цієї дисципліни тісно пов'язане з розвитком когнітивної науки, яка зосереджується на вивченні процесів, за допомогою яких людина «опановує, зберігає та застосовує інформацію» [Алексенко 2020, с. 112]. Основним завданням когнітивної науки є розуміння механізмів, які дозволяють людині обробляти, трансформувати і перетворювати значні обсяги інформації за обмежений час. Матвєєва С. А. зазначає, що на відміну від інших дисциплін когнітивного циклу, у когнітивній лінгвістиці розглядаються лише ті когнітивні структури і процеси, які властиві людині як homo loquens: на передньому плані перебувають системний опис і пояснення механізмів засвоєння мови та принципи структурування цих механізмів [Матвєєва 2020, с. 15].

Когнітивна наука прагне розкрити фундаментальні принципи функціонування людського розуму, зосереджуючись на процесах обробки інформації. Ця галузь досліджує механізми сприйняття, зберігання, обробки та використання інформації в різних контекстах. У рамках когнітивної науки особлива увага приділяється вивченню механізмів пам'яті, процесів прийняття рішень, уваги, сприйняття, мовлення та мови, емоцій, навчання та розвитку, свідомості та самосвідомості, соціального пізнання, креативності та інновацій,

метакогнітивних процесів, а також проблем штучного інтелекту та машинного навчання.

Коч Н. В. підкреслює, що когнітивна лінгвістика концентрує свій інтерес на ментальних засадах розуміння і продукування мовлення з точки зору репрезентації та участі в переробці інформації. Когнітивна лінгвістика розглядається як розділ лінгвістичної науки, у центрі уваги якої перебуває мова як загальний когнітивний механізм [Коч 2021, с. 22]. Мова виступає як вербальний засіб передавання думки, система знаків, яка кодує і трансформує інформацію, «упаковуючи» її в певну мовну систему. Знання, які використовуються при цьому, включають не лише знання про мову, але й про світ, соціальний контекст, принципи мовленнєвого спілкування, адресата, фонові знання тощо. Отже, мова постає як засіб доступу до розумових процесів, в якій фіксується досвід людства та його мислення. Мірошниченко О. І. визначає когнітивну лінгвістику як науку про знання і пізнання, про результати сприйняття світу і предметно-пізнавальної діяльності людей, нагромаджених у вигляді осмислених і приведених у певну систему даних, які репрезентовані нашій свідомості і становлять основу ментальних, або когнітивних процесів [Мірошниченко 2020, с. 12].

У контексті когнітивної лінгвістики можливе розв'язання комплексу завдань щодо ментальних механізмів засвоєння мови та принципів їх структурування, їх взаємодії та внутрішнього устрою, а також щодо підструктур (синтаксичних, семантичних, концептуальних тощо), які фігурують у розвитку мовлення [Черкасов 2020, с. 18]. Таким чином, когнітивна лінгвістика постає як напрям у мовознавстві, що досліджує проблеми співвідношення мови та свідомості, роль мови в концептуалізації та категоризації світу, у пізнавальних процесах та узагальненні людського досвіду, зв'язок окремих когнітивних здібностей людини з мовою і форми їхньої взаємодії [Стиркіна 2024, с. 25].

Когнітивна лінгвістика розглядає мову як інтегральну частину загальних когнітивних процесів людини, досліджуючи, як мовні структури відображають

особливості людського мислення та сприйняття світу. Важливим аспектом когнітивної лінгвістики є вивчення концептуальних метафор, які розглядаються як фундаментальні когнітивні механізми, що структурують наше мислення та досвід .

Значна увага приділяється дослідженню категоризації - процесу, за допомогою якого люди організовують свій досвід у групи або категорії. Це має важливе значення для розуміння формування лексичних та граматичних категорій у мові. У рамках когнітивної лінгвістики активно вивчаються ментальні простори та концептуальна інтеграція. Ці концепції використовуються для пояснення того, як люди комбінують інформацію з різних джерел для створення нових значень [Ребрій 2012, с. 150]. Когнітивна лінгвістика також досліджує роль тілесного досвіду у формуванні мовних значень. Ця ідея, відома як «втілене пізнання», підкреслює важливість фізичного досвіду для формування абстрактних концептів.

Важливим напрямком досліджень є вивчення прототипів та радіальних категорій. Ці концепції допомагають пояснити, як люди організовують свої знання та як формуються мовні категорії. Когнітивна лінгвістика звертається до проблеми мовної відносності - ідеї про те, що структура мови впливає на спосіб мислення її носіїв. Це питання розглядається з нової перспективи, враховуючи роль когнітивних процесів. У рамках цієї дисципліни активно вивчаються проблеми полісемії та багатозначності. При цьому, як зазначає Мюеке Д. [Muecke 1969, p. 150], різні значення слова розглядаються як пов'язані між собою в рамках складної семантичної мережі.

Когнітивна лінгвістика також досліджує роль уваги та перспективи у мовній діяльності. Ці фактори розглядаються як важливі аспекти мовної концептуалізації, які впливають на вибір та інтерпретацію мовних форм. За Хартунгом М. [Hartung 1998, p. 100], важливим аспектом є вивчення концептуальних фреймів - структур знань, які використовуються для розуміння та інтерпретації мовних виразів.

Когнітивна лінгвістика звертається до проблем мовної креативності та інновації, досліджуючи, як нові мовні форми та значення створюються та поширюються в мовній спільноті. У рамках цієї дисципліни, як підкреслює Нідзельська Ю. М. [Нідзельська 2023, с. 190], активно вивчаються проблеми мовної обробки та засвоєння мови. Ці дослідження спрямовані на розуміння когнітивних механізмів, які лежать в основі цих процесів. Когнітивна лінгвістика приділяє значну увагу вивченню міжмовних відмінностей та універсалій. При цьому особлива увага приділяється тому, як різні мови відображають різні способи концептуалізації дійсності.

Важливим аспектом когнітивної лінгвістики, як зазначає Савка І. В. [Савка 2023, с. 15], є її міждисциплінарний характер. Вона активно взаємодіє з іншими галузями когнітивної науки, що дозволяє отримати більш повне та глибоке розуміння мовних явищ у контексті загальної когнітивної діяльності людини.

На думку Матвєєвої С. А., знання включають мовні та позамовні компоненти. Мовні знання охоплюють знання граматики, семантики, вживання мови та принципів мовленнєвого спілкування. Позамовні знання включають розуміння контексту, ситуації, адресата та загальнофонові знання про світ [Матвєєва 2020, с. 20]. Когніція розглядається як процес пізнання, що охоплює широкий спектр ментальних операцій, включаючи сприйняття, увагу, пам'ять, мислення та мову. Ці процеси тісно взаємопов'язані і працюють разом для створення нашого розуміння світу та нашого місця в ньому.

У контексті когнітивної лінгвістики, когніція розглядається як ключовий фактор у формуванні та використанні мови. Мова не просто відображає навколишню дійсність, але й активно бере участь у її конструюванні через призму людського сприйняття та мислення [Коч 2021, с. 15]. Когнітивні процеси також відіграють важливу роль у формуванні концептуальних структур, які лежать в основі мовних значень. Ці структури не є статичними, а постійно змінюються та адаптуються під впливом нового досвіду та інформації.

Важливим аспектом когніції є категоризація - процес, за допомогою якого люди організовують свій досвід у групи або категорії. Цей процес має фундаментальне значення для мови, оскільки він лежить в основі формування лексичних та граматичних категорій [Мірошниченко 2020, с. 28]. Когніція також включає в себе процеси концептуалізації - формування абстрактних понять на основі конкретного досвіду. Ця здатність дозволяє людям мислити абстрактно та використовувати мову для обговорення ідей, які виходять за межі безпосереднього фізичного досвіду.

У рамках когнітивного підходу, емоції розглядаються як невід'ємна частина когнітивних процесів. Вони впливають на сприйняття, пам'ять, прийняття рішень та інші аспекти пізнавальної діяльності, і ця взаємодія відображається в мові [Алексенко 2020, с. 25]. Когніція також включає метакогнітивні процеси - здатність людини усвідомлювати та контролювати власні когнітивні процеси. Ця здатність має важливе значення для мовної діяльності, особливо в контексті вивчення мов та мовної рефлексії.

Важливим аспектом когніції є її соціальна природа. Пізнання відбувається не в ізоляції, а в контексті соціальної взаємодії, і ця соціальна складова відіграє ключову роль у формуванні мовних значень та структур [Черкасов 2020, с. 30]. Когнітивні процеси також лежать в основі здатності людини до творчості та інновацій у мові. Вони дозволяють нам створювати нові слова, метафори та способи вираження, розширюючи та збагачуючи мовну систему. У контексті когнітивної лінгвістики, особлива увага приділяється вивченню ментальних репрезентацій - внутрішніх структур, які представляють знання в мозку. Ці репрезентації відіграють ключову роль у розумінні та продукуванні мови [Стиркіна 2024, с. 15]. Когніція також включає процеси інференції - здатності робити висновки на основі наявної інформації. Ця здатність має важливе значення для мовної комунікації, дозволяючи нам розуміти імпліцитні значення та «читати між рядків».

Важливим аспектом когніції є її динамічна природа. Когнітивні процеси не є статичними, а постійно адаптуються до нових ситуацій та інформації, що

відображається в гнучкості та адаптивності мовних систем. У вужчому сенсі слова, за словами Матвєєвої С. А. [Матвєєва 2020, с. 22], когнітивною граматикою називають концепцію Р. Ленекера, яка пропонує об'єднаний опис лексикону і синтаксису, використовуючи поняття двостороннього знака, або символів.

У когнітивній граматиці виокремлюють три типи базових структур: символічні, семантичні та фонологічні. Символічні структури встановлюють асоціативний зв'язок між фонологічною послідовністю та її семантичним змістом. Коч Н. В. [Коч 2021, с. 28] зазначає, що пізніші праці з когнітивної граматики підкреслюють її орієнтацію на аналіз ментальних репрезентацій мовних форм. Когнітивна граматика звертає особливу увагу на роль контексту у формуванні та інтерпретації граматичних структур. Вона розглядає мову не як ізольовану систему, а як невід'ємну частину загальної когнітивної діяльності людини, тісно пов'язану з іншими аспектами пізнання та досвіду.

Одним з ключових понять когнітивної граматики, як підкреслює Мірошниченко О. І. [Мірошниченко 2020, с. 35], є «конструкція» - пара форми та значення, яка розглядається як базова одиниця мовної структури. Конструкції можуть варіюватися від простих слів до складних синтаксичних структур. Важливим напрямком досліджень у когнітивній граматиці є вивчення процесів концептуалізації та категоризації. Ці процеси розглядаються як фундаментальні для мовної діяльності, оскільки вони лежать в основі формування значень та граматичних категорій.

Алексенко С. Ф. [Алексенко 2020, с. 40] вказує, що когнітивна граматика також приділяє значну увагу дослідженню метафори та метонімії як когнітивних механізмів, що лежать в основі багатьох граматичних явищ. Ці механізми розглядаються не просто як стилістичні прийоми, а як фундаментальні способи мислення та концептуалізації дійсності.

У рамках когнітивної граматики активно досліджуються проблеми полісемії та багатозначності мовних одиниць. При цьому різні значення слова або граматичної конструкції розглядаються як пов'язані між собою в рамках

складної семантичної мережі. Черкасов М. А. [Черкасов 2020, с. 45] зауважує, що особлива увага в когнітивній граматиці приділяється вивченню ментальних просторів та концептуальної інтеграції. Ці поняття використовуються для пояснення того, як мовці створюють та інтерпретують складні смислові конструкції, поєднуючи інформацію з різних джерел. Когнітивна граматика також розглядає питання мовної варіативності та зміни. При цьому мовні зміни розглядаються не як випадкові явища, а як результат когнітивних процесів та взаємодії між мовою та мисленням.

Важливим аспектом когнітивної граматики, як зазначає Стиркіна Ю. С. [Стиркіна 2024, с. 50], є дослідження зв'язку між граматикою та лексикою. На відміну від традиційних підходів, які часто розглядають ці аспекти мови окремо, когнітивна граматика наголошує на їх тісному взаємозв'язку та взаємозалежності.

Отже, у межах когнітивної лінгвістики активно вивчаються проблеми мовної обробки та засвоєння мови. Ці дослідження спрямовані на розуміння того, як люди сприймають, розуміють та продукують мовні вирази, а також як вони засвоюють мовні структури рідної та іноземних мов.

1.2 Когнітивний підхід до дослідження стилістичних прийомів

Стрімкий розвиток когнітивної лінгвістики в сучасному мовознавстві зумовлений плідністю та перспективністю застосування комплексних міждисциплінарних тенденцій у вивченні великої кількості дискусійних проблем мови. Залучення теоретичних положень когнітивної лінгвістики до лінгвістичних досліджень, зокрема в царині стилістики, спричинилося до формування нових поглядів і теорій, а на їхній основі нових принципів і методів аналізу стилістичних проблем [Селіванова 2018]. Сучасна стилістична теорія, ґрунтована на провідних засадах сучасної лінгвістики (інтегральність,

міждисциплінарність), характеризується новими підходами до розв'язання проблем, взаємопроникненням і взаємозбагаченням понять, положень, термінів із різних царин знань, переорієнтацією наукових поглядів на традиційні уявлення, та упровадженням і розробленням нових методів дослідження.

Когнітивна стилістика, як одна з найновіших галузей лінгвістики, пропонує інноваційні підходи до аналізу художніх текстів, зосереджуючись на взаємозв'язку між мовними структурами та когнітивними процесами. Ця галузь дозволяє глибше проникнути в механізми створення та сприйняття художніх образів, розкриваючи нові аспекти взаємодії автора, тексту та читача. Важливим аспектом когнітивної стилістики є вивчення концептуальних метафор та їх ролі у формуванні художньої картини світу автора. Дослідження в рамках когнітивної стилістики також зосереджуються на аналізі ментальних просторів, які створюються в процесі читання та інтерпретації тексту. Ця галузь пропонує нові інструменти для розуміння того, як читачі конструюють значення на основі текстових сигналів та власного когнітивного досвіду.

Когнітивна стилістика також звертає увагу на роль емоцій у сприйнятті художнього тексту, досліджуючи, як мовні засоби впливають на емоційний стан читача. Важливим напрямком досліджень є аналіз когнітивних механізмів створення іронії та гумору в художніх текстах. Ця галузь також займається вивченням того, як різні стилістичні прийоми впливають на процеси обробки інформації та формування ментальних репрезентацій у свідомості читача. Когнітивна стилістика пропонує нові підходи до аналізу наративних структур, досліджуючи, як вони впливають на читацьке сприйняття та інтерпретацію тексту.

У рамках цієї дисципліни також розвивається напрямок вивчення мультимодальних текстів, де взаємодіють вербальні та невербальні елементи. Важливим аспектом є дослідження когнітивних основ літературної креативності, що дозволяє краще зрозуміти процеси творчого мислення авторів.

Когнітивна стилістика також звертається до питань міжкультурної комунікації, аналізуючи, як культурні відмінності впливають на сприйняття та інтерпретацію художніх текстів.

Ця галузь пропонує нові методи для аналізу інтертекстуальності, розглядаючи її як когнітивний феномен, що базується на активації попереднього досвіду читача. Загалом, когнітивна стилістика відкриває нові горизонти для розуміння складних взаємозв'язків між мовою, мисленням та культурою у контексті художньої творчості.

Когнітивна стилістика має багато спільного з когнітивною лінгвістикою, що зумовлено тим, що мова розглядається як засіб комунікації та пізнання, характеризується творчими та образними здібностями, концентрується на процесах концептуалізації, категоризації та інтерпретації інформації, вербалізованої в мові [Коч 2021, с. 30]. Когнітивний напрям у стилістиці можна уявити як такий, що об'єднує дослідження двох типів: дослідження, що розробляють загальні положення теорії стилістики на базі когнітивної лінгвістики, та дослідження, які надають когнітивне обґрунтування стилістичним прийомам і побудовам, виразним засобам мови, традиційно зарахованим до сфери стилістики.

Витоки формування когнітивної стилістики певною мірою пов'язані з виходом друком книжки Дж. Лакоффа та М. Джонсона “Metaphors We Live By”, у якій запропоновано теорію вивчення метафори з когнітивної точки зору [Lakoff, Johnson 1980]. Перші передумови формування когнітивної стилістики полягають у тому, що фахівці в галузі стилістики у своїх роботах почали більш системно застосовувати когнітивні структури, які активізуються в процесі читання текстів. Тим самим учені запозичили ідеї з розробок у галузі когнітивної лінгвістики та штучного інтелекту.

Когнітивна стилістика, будучи новою наукою, що стрімко розвивається, намагається розкрити, що відбувається у свідомості читача під час роботи з літературною мовою. Вона тісно пов'язана з читанням (тлумаченням) і особливо, зі сприйняттям та процесом інтерпретації [Черкасов 2020, с. 20].

Когнітивна стилістика охоплює дослідження таких проблем: проблеми когнітивного стилю, теорію когнітивної метафори, когнітивну типологію стилістичних засобів, когнітивні принципи продукування тексту та сприйняття тексту, теорію «фігури і фону».

Когнітивно-стилістичні дослідження, як зазначає Сидоренко І. А. [Сидоренко 2019, с. 23], безпосередньо пов'язані з проблемами вибору й організації інформації у тексті, когнітивним трактуванням стилістичних прийомів та текстових категорій, вивченням когнітивних процесів сприйняття, розуміння та інтерпретації тексту, упровадженням лінгвокогнітивних методів та прийомів дослідження у процесі стилістичного аналізу. Під виразними засобами мови розуміються такі морфологічні, синтаксичні та словотвірні форми мови, що слугують для емоційного або логічного посилення мовлення.

Купчишина Ю. А. [Купчишина 2021, с. 25] зауважує, що незважаючи на високий ступінь вивченості стилістичних прийомів у традиційній стилістиці, недостатність аналізу стилістичних прийомів у традиційному ракурсі не забезпечує проникнення в глибинну структуру стилістичного прийому, яка являє собою сукупність ментальних, розумових процесів осягнення якихось структур знань і побудови концептуальної картини світу.

Переваги когнітивного підходу, зокрема до вивчення метафоричних переносів, полягають саме в новому підході до механізму творення метафори, згідно з яким важливим є не неодмінний «спільний семантичний компонент двох порівняльних об'єктів», а розмаїття та складні форми взаємопроникнення концептуальної, мовної та художньої (літературою) сфер. Когнітивний підхід до вивчення стилістичних прийомів створює нові уявлення про них, поглиблює характеристики, ознаки об'єкта. За словами Матвєєвої С. А. [Матвєєва 2020, с. 35], ціла низка стилістичних прийомів мають когнітивну природу, характеризуються складністю та впорядкованістю структури і можуть виступати як один із засобів концептуалізації, когнітивної переробки знань.

1.3 Поняття іронії в лінгвістиці

Іронія є складним та багатогранним явищем, яке привертає увагу дослідників у різних галузях лінгвістики. У сучасному мовознавстві іронія розглядається не лише як стилістичний прийом чи троп, але і як складна комунікативна стратегія та когнітивний феномен. З точки зору прагматики, іронія вивчається як особливий тип мовленнєвого акту, який порушує принцип кооперації Грайса, зокрема максиму якості [Muecke 1982, p. 45]. Це дозволяє розглядати іронію як засіб імпліцитного вираження оцінки та ставлення мовця до предмету розмови.

У когнітивній лінгвістиці іронія досліджується як результат складних ментальних процесів, пов'язаних з категоризацією та концептуалізацією дійсності. Іронічне висловлювання вимагає від адресата здатності до метарепрезентації та розуміння інтенцій мовця. Соціолінгвістичний підхід до вивчення іронії фокусується на її ролі у формуванні групової ідентичності та соціальних відносин. Іронія може виступати як маркер приналежності до певної соціальної групи або субкультури.

У рамках теорії дискурсу іронія розглядається як важливий елемент формування дискурсивних стратегій, особливо в політичному та медійному контекстах [Григорчук 2020, с. 70]. Вона може служити засобом критики, переконання або маніпуляції громадською думкою. Дослідження іронії в межах лінгвокультурології зосереджуються на культурній специфіці іронічних висловлювань та їх інтерпретації. Це особливо важливо для розуміння міжкультурної комунікації та перекладу іронії.

З точки зору функціональної стилістики, іронія розглядається як важливий засіб створення експресивності та оцінності в різних типах текстів. Вона може виконувати різні функції: від створення комічного ефекту до вираження глибокого філософського змісту.У корпусній лінгвістиці розробляються методи автоматичного виявлення іронії в текстах, що є

важливим для аналізу великих обсягів даних, особливо в контексті соціальних медіа [Захаров 2024, с. 33].

Психолінгвістичні дослідження іронії фокусуються на процесах її сприйняття та інтерпретації, вивчаючи когнітивні механізми, які лежать в основі розуміння іронічних висловлювань. У рамках теорії перекладу іронія розглядається як одна з найскладніших проблем, оскільки її адекватна передача часто вимагає не лише лінгвістичних, але й культурологічних трансформацій.

Психолінгвістичні дослідження іронії фокусуються на процесах її сприйняття та інтерпретації, вивчаючи когнітивні механізми, які лежать в основі розуміння іронічних висловлювань [Дмитрук 2022, с. 80–85]. Ці дослідження показують, що розпізнавання та інтерпретація іронії вимагають складної взаємодії різних когнітивних процесів, включаючи мовну обробку, соціальне пізнання та теорію розуму. Експерименти з використанням методів нейровізуалізації дозволяють спостерігати, які ділянки мозку активуються при обробці іронічних висловлювань порівняно з прямими [Алексенко 2020]. Такі дослідження виявляють, що розуміння іронії часто вимагає більше когнітивних ресурсів і може бути повільнішим процесом, ніж розуміння буквальних висловлювань. Крім того, психолінгвістичні експерименти досліджують, як контекст, інтонація та невербальні сигнали впливають на сприйняття іронії, і як ця здатність розвивається у дітей різного віку.

У рамках теорії перекладу іронія розглядається як одна з найскладніших проблем, оскільки її адекватна передача часто вимагає не лише лінгвістичних, але й культурологічних трансформацій [Альошина 2018, с. 54–57]. Перекладачі стикаються з викликом передачі іронічного ефекту в мові перекладу, зберігаючи при цьому оригінальний задум автора та культурні конотації. Це особливо складно, коли іронія базується на мовній грі, культурних алюзіях або реаліях, які можуть бути незрозумілими для цільової аудиторії. Дослідження в галузі перекладу іронії зосереджуються на розробці стратегій, які могли б зберегти прагматичний ефект іронії в іншому лінгвокультурному середовищі. Ці стратегії можуть включати використання функціональних еквівалентів,

компенсацію, додавання пояснень або навіть створення нових іронічних конструкцій, які відповідають духу оригіналу, але є більш зрозумілими для цільової аудиторії.

В рамках корпусної лінгвістики дослідження іронії отримали нові можливості завдяки аналізу великих масивів текстових даних. Корпусні методи дозволяють виявляти закономірності у використанні іронії в різних типах дискурсу, жанрах та регістрах мови. Аналіз корпусів допомагає ідентифікувати лексичні, граматичні та стилістичні маркери іронії, які можуть бути непомітними при традиційному лінгвістичному аналізі. Крім того, корпусні дослідження сприяють розробці більш точних моделей автоматичного виявлення іронії, надаючи великі обсяги анотованих даних для навчання алгоритмів [Кулик 2024, с. 32–35]. Особливо цікавим є використання паралельних корпусів для вивчення способів передачі іронії при перекладі, що дозволяє виявити культурно-специфічні особливості її вираження в різних мовах.

У сфері комп'ютерної лінгвістики та обробки природної мови іронія представляє особливий інтерес і виклик. Розробка алгоритмів автоматичного виявлення іронії в текстах є важливим завданням для багатьох застосувань, включаючи аналіз настроїв, моніторинг соціальних медіа та автоматичний переклад. Складність полягає в тому, що іронія часто базується на контексті та імпліцитних значеннях, які важко формалізувати для комп'ютерної обробки. Дослідники працюють над створенням моделей машинного навчання, які могли б враховувати не лише лексичні та синтаксичні особливості тексту, але й більш широкий контекст, включаючи попередні повідомлення, профіль автора та загальний тон дискусії [Захаров 2024; Лесик 2022, с. 94–102]. Успіхи в цій області можуть мати значний вплив на розвиток систем штучного інтелекту та їх здатність розуміти та генерувати більш природну та нюансовану мову.

В контексті міжкультурної комунікації іронія часто виступає як потенційне джерело непорозумінь та конфліктів. Дослідження в цій області показують, що сприйняття та використання іронії може значно відрізнятися в

різних культурах, що пов'язано з різними комунікативними нормами, цінностями та традиціями. Наприклад, в деяких культурах іронія може сприйматися як форма ввічливості та дотепності, тоді як в інших вона може розглядатися як прояв агресії або неповаги [Gibbs, Colston 2019]. Вивчення цих культурних відмінностей має важливе практичне значення для міжнародного бізнесу, дипломатії та освіти, допомагаючи запобігти комунікативним невдачам та покращити взаєморозуміння між представниками різних культур.

У галузі педагогічної лінгвістики та методики викладання мов іронія розглядається як важливий аспект розвитку мовної компетенції та критичного мислення учнів. Включення іронії в навчальні програми з мови та літератури допомагає розвивати в учнів здатність до більш глибокого розуміння тексту, аналізу підтексту та авторської інтенції. Вивчення іронії також сприяє розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок, оскільки вимагає вміння розпізнавати тонкі нюанси комунікації та розуміти контекст [Полякова 2022, с. 253–258]. Дослідження в цій області зосереджуються на розробці ефективних методик навчання розпізнаванню та використанню іронії, особливо в контексті вивчення іноземних мов, де культурні відмінності можуть створювати додаткові труднощі.

Дослідження іронії в рамках гендерної лінгвістики виявляють особливості її використання та сприйняття в залежності від гендерних факторів. Цей напрямок досліджень показує, що існують певні відмінності у способах вираження та інтерпретації іронії чоловіками та жінками. Наприклад, деякі дослідження вказують на те, що жінки частіше використовують іронію для пом'якшення критики або вираження незгоди, тоді як чоловіки можуть застосовувати її більш прямолінійно та агресивно [Kortmann 2020]. Гендерні дослідження іронії також звертають увагу на культурні та соціальні фактори, які впливають на ці відмінності, включаючи гендерні стереотипи та очікування щодо комунікативної поведінки.

У сфері медіалінгвістики іронія розглядається як важливий інструмент формування громадської думки та критичного дискурсу. Дослідження в цій

галузі фокусуються на використанні іронії в різних типах медіатекстів, включаючи новини, рекламу, соціальні медіа та політичні коментарі [Григорчук 2020]. Аналізується, як іронія може впливати на сприйняття інформації аудиторією, формувати ставлення до соціальних та політичних питань, а також як вона використовується для створення гумористичного ефекту в розважальних медіа. Особлива увага приділяється ролі іронії у формуванні критичного мислення та медіаграмотності, оскільки вміння розпізнавати та інтерпретувати іронію є важливим аспектом критичного аналізу медіаконтенту.

В історичній лінгвістиці іронія розглядається як феномен, що еволюціонує разом з мовою та культурою. Діахронічні дослідження іронії дозволяють простежити, як змінювалися форми її вираження, функції та сприйняття в різні історичні періоди [Ніконова 2019]. Такі дослідження можуть охоплювати аналіз літературних текстів, історичних документів та інших джерел, щоб виявити, як іронія відображала та формувала культурні та соціальні процеси в різні епохи. Це допомагає краще зрозуміти не лише лінгвістичну еволюцію іронії, але і її роль у розвитку критичного мислення та суспільного дискурсу в історичній перспективі.

У контексті теорії аргументації іронія розглядається як специфічний риторичний прийом, який може бути потужним інструментом переконання. Дослідники вивчають, як іронія використовується в різних типах аргументативного дискурсу, включаючи політичні дебати, судові промови та наукову полеміку. Аналізується, як іронія може посилювати аргументацію, підривати позицію опонента або створювати емоційний резонанс у аудиторії [Dynel 2018]. Особлива увага приділяється етичним аспектам використання іронії в аргументації, оскільки вона може бути як інструментом конструктивної критики, так і засобом маніпуляції.

В рамках когнітивної поетики іронія вивчається як особливий спосіб концептуалізації дійсності в художній літературі. Дослідники аналізують, як іронія функціонує на різних рівнях літературного тексту – від окремих тропів до загальної наративної структури [Бєлєхова 2019]. Вивчається, як іронія

впливає на читацьке сприйняття, формує естетичний досвід та бере участь у створенні складних концептуальних структур в літературних творах. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти роль іронії в літературній творчості та її вплив на когнітивні процеси читача.

У галузі прагматики тексту іронія розглядається як важливий засіб створення імпліцитних смислів та підтексту. Дослідники вивчають, як іронія взаємодіє з іншими прагматичними феноменами, такими як пресупозиції, імплікатури та мовленнєві акти, для створення складної смислової структури тексту [Tannenbaum 2020]. Аналізується, як іронія може бути використана для вираження авторської оцінки, створення дистанції між автором і текстом, а також для залучення читача до активного процесу інтерпретації. Особлива увага приділяється ролі контексту в реалізації іронічних смислів та механізмам їх декодування читачем.

В контексті соціолінгвістики іронія вивчається як маркер соціальної ідентичності та інструмент групової солідарності. Дослідники аналізують, як використання іронії може відображати приналежність до певних соціальних груп, субкультур або професійних спільнот. Вивчається, як іронія функціонує в різних соціальних контекстах, включаючи формальне та неформальне спілкування, онлайн-комунікацію та різні професійні середовища [Prasad 2019]. Увага приділяється ролі іронії у формуванні та підтримці соціальних зв'язків, а також її потенціалу для створення та подолання соціальних бар'єрів.

У лінгвофілософському аспекті іронія розглядається як складний феномен, що відображає особливості людського мислення та світосприйняття. Філософи мови та лінгвісти досліджують, як іронія пов'язана з такими концептами, як істина, реальність, суб'єктивність та об'єктивність. Аналізується роль іронії у формуванні критичного мислення, її зв'язок з концепціями постмодернізму та реконструкції [Fowler, Kress 2018, p. 185–213]. Ці дослідження допомагають зрозуміти глибинні механізми функціонування іронії не лише як мовного явища, але і як особливого способу осмислення реальності.

Дослідження іронії в діахронічному аспекті дозволяють простежити еволюцію цього явища в мові та літературі, виявляючи зміни в способах її вираження та сприйняття. У контексті мультимодальної лінгвістики іронія вивчається як феномен, який може реалізовуватися через взаємодію різних семіотичних систем, включаючи вербальні та невербальні компоненти [Давидюк 2021, с. 57]. Лінгвопоетичний підхід до вивчення іронії зосереджується на її ролі у створенні художнього образу та формуванні індивідуального стилю автора . Дослідження іронії в рамках гендерної лінгвістики виявляють особливості її використання та сприйняття в залежності від гендерних факторів, що має важливе значення для розуміння гендерних аспектів комунікації.

Таким чином, поняття іронії в сучасній лінгвістиці є багатоаспектним і міждисциплінарним, що відображає складність цього феномену та його важливу роль у різних сферах мовної діяльності.

1.3.1 Іронія як стилістичний прийом. Іронія є одним з найбільш складних та багатогранних стилістичних прийомів, що широко використовується в художній літературі. За своєю сутністю, іронія представляє собою особливий спосіб вираження авторської оцінки, при якому буквальне значення висловлювання протиставляється імплікованому. Це створює ефект невідповідності між сказаним і передбачуваним, що і є основою іронічного смислу.

У сучасній лінгвістичній літературі існує декілька підходів до визначення іронії. За Селівановою О. О., іронія – це «стилістичний засіб, троп, що виражає глузливо-критичне ставлення мовця до предмета звертання» [Селіванова 2018, с. 245].

Дослідники підкреслюють її багатогранну природу, що поєднує в собі лінгвістичні, психологічні та соціокультурні аспекти. З лінгвістичної точки зору, іронія часто визначається як форма непрямої комунікації, де буквальне значення висловлювання контрастує з імпліцитним смислом, який мовець має на увазі [Прокоф'єв 2023, с. 120–130; Kaufer 2021, p. 43]. Це створює особливий

комунікативний ефект, який вимагає від слухача або читача активної інтерпретаційної роботи для розкриття справжнього наміру мовця.

Когнітивний підхід до розуміння іронії акцентує увагу на ментальних процесах, які лежать в основі її створення та сприйняття. З цієї перспективи, іронія розглядається як результат складної взаємодії між мовною компетенцією, соціальним пізнанням та здатністю до метарепрезентації. Дослідники в цій галузі вивчають, як люди розпізнають іронічні висловлювання, які когнітивні механізми задіяні в цьому процесі, і як контекст впливає на інтерпретацію іронії [Черкасов 2020]. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти природу іронії як особливого способу мислення та комунікації.

З прагматичної точки зору, іронія розглядається як специфічний вид мовленнєвого акту, який порушує конвенційні правила комунікації для досягнення певного комунікативного ефекту. Дослідники в цій області звертають увагу на те, як іронія функціонує в різних комунікативних контекстах, які фактори впливають на її успішну реалізацію, і як вона взаємодіє з іншими прагматичними феноменами, такими як ввічливість або непрямі мовленнєві акти [Haverkate 2018]. Прагматичний підхід також досліджує роль іронії у формуванні та підтримці соціальних відносин, її використання як інструменту критики або гумору.

Соціолінгвістичні дослідження іронії фокусуються на її ролі в соціальній взаємодії та формуванні групової ідентичності. Іронія розглядається як важливий інструмент соціального позиціонування, який може використовуватися для встановлення солідарності в групі, вираження критики або дистанціювання від певних соціальних норм. Дослідники в цій галузі вивчають, як використання іронії варіюється залежно від соціальних факторів, таких як вік, стать, соціальний статус або культурне походження [Muecke 1982]. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти соціальні функції іронії та її роль у формуванні та підтримці соціальних зв'язків.

Лінгвокультурологічний підхід до вивчення іронії зосереджується на її культурній специфіці та національних особливостях її використання та

сприйняття. Дослідники в цій галузі розглядають іронію як культурно зумовлений феномен, який відображає особливості світогляду, ціннісних орієнтацій та комунікативних традицій різних лінгвокультурних спільнот. Цей підхід дозволяє виявити, як культурні фактори впливають на форми вираження іронії, її функції в різних типах дискурсу та особливості її інтерпретації представниками різних культур [Маріна 2020]. Такі дослідження мають важливе значення для розуміння міжкультурної комунікації та запобігання комунікативним невдачам у міжкультурному спілкуванні. Це визначення підкреслює оцінний характер іронії та її критичну спрямованість.

Мацько Л. І., Мацько О. М. [Мацько 2019, с. 127] пропонують більш широке визначення, розглядаючи іронію як «стилістичний засіб, коли слово або вислів набувають у контексті мовлення значення, протилежного буквальному сенсу або такого, що заперечує його, ставить під сумнів». Це визначення акцентує увагу на контекстуальній природі іронії та її здатності створювати смислові протиріччя.

З точки зору когнітивної лінгвістики, іронія розглядається як складний ментальний конструкт, що вимагає від читача активації певних когнітивних схем та здійснення складних інференційних процесів. Так, Ніконова В. Г. визначає іронію як «когнітивно-дискурсивну стратегію, що базується на навмисному порушенні принципу кооперації та передбачає імпліцитне вираження негативної оцінки» [Ніконова 2019, с. 78].

Важливо відзначити, що іронія як стилістичний прийом може реалізовуватися на різних мовних рівнях: лексичному, синтаксичному, текстовому. На лексичному рівні іронія часто створюється за допомогою антифразису – вживання слова у протилежному значенні. На синтаксичному рівні іронія може виражатися через особливі синтаксичні конструкції, такі як риторичні запитання, номінативні речення, парцеляція.

На текстовому рівні іронія може виступати як загальний принцип організації художнього тексту, створюючи особливу атмосферу та впливаючи на загальне сприйняття твору читачем. У такому випадку іронія стає не просто

окремим стилістичним прийомом, а способом авторського світосприйняття та оцінки дійсності.

Важливою характеристикою іронії як стилістичного прийому є її імпліцитність. Іронічний смисл, як підкреслює Воробйова О. П. [Воробйова 2018, с. 80], зазвичай не виражається прямо, а виводиться читачем на основі контексту та фонових знань. Це робить іронію потужним засобом впливу на читача, оскільки вона активізує його мислення, змушує шукати приховані смисли.

Іронія також тісно пов'язана з категорією оцінки. Іронія є, за визначенням Маріної О. С. [Маріна 2020, с. 203], «імпліцитним способом вираження негативної оцінки, що базується на контрасті між буквальним та імплікованим значенням висловлювання». Це підкреслює аксіологічну природу іронії та її роль у формуванні авторської позиції в тексті.

Іронія як стилістичний прийом має градуальний характер. Вона може, як зазначає Бєлєхова Л. І. [Бєлєхова 2019, с. 112], варіюватися від легкої, доброзичливої насмішки до гострої сатири. Ця градація залежить від інтенсивності оцінки, вираженої в іронічному висловлюванні, та від ступеня невідповідності між буквальним та імплікованим змістом.

У контексті художнього тексту іронія часто виступає як засіб характеристики персонажів. Вона може використовуватися для створення мовленнєвого портрету героя, розкриття його внутрішнього світу, вираження його ставлення до інших персонажів чи подій. Це робить іронію важливим інструментом у арсеналі письменника для створення багатовимірних, складних образів.

Іронія також відіграє важливу роль у формуванні авторського стилю. Деякі письменники, як відзначають Бабенко Л. Г. і Казарін Ю. В. [Бабенко 2020, с. 95], активно використовують іронію як основний принцип організації своїх творів, що стає їхньою характерною стилістичною рисою.

З точки зору прагматики, іронія є потужним засобом впливу на читача. Вона не лише передає певну інформацію, але й створює особливий емоційний

фон, залучає читача до активного осмислення тексту. Іронія є, за словами Бєлєхової Л. І., «своєрідним викликом читачеві, запрошенням до інтелектуальної гри, що вимагає від нього не пасивного сприйняття, а активної співтворчості» [Бєлєхова 2019, с. 215].

Розглядаючи іронію як стилістичний прийом у світлі сучасних міжнародних досліджень, варто звернути увагу на її когнітивні аспекти. Іронія - це, за визначенням Гіббса Р. «форма фігуративної мови, де буквальне значення висловлювання відрізняється від того, що мовець має на увазі» [Gibbs 2019, p. 23]. Це визначення підкреслює когнітивний дисонанс, який виникає при сприйнятті іронічних висловлювань, і вказує на складність розпізнавання іронії як для учасників комунікації, так і для дослідників.

Розуміння іронії розширюється, якщо розглядати її як «прагматичний феномен, що базується на навмисному порушенні принципу кооперації» [Dynel 2018, p. 87], як пропонує Дайнел М. Цей підхід акцентує увагу на комунікативній функції іронії та її ролі у формуванні імпліцитних смислів. Дайнел також підкреслює важливість контексту для розуміння іронічних висловлювань, що є особливо актуальним при аналізі іронії в художніх текстах.

Крізь призму теорії релевантності іронію пропонує розглядати Аттардо С. [Attardo 2020, p. 800]. Він визначає іронію як «релевантну недоречність», підкреслюючи, що іронічне висловлювання є одночасно і релевантним для контексту комунікації, і недоречним з точки зору буквального значення. Це визначення допомагає зрозуміти, чому іронія часто викликає когнітивний дисонанс у реципієнта і вимагає додаткових зусиль для інтерпретації.

Дослідження просодичних аспектів іронії, що є особливо важливим при аналізі усного мовлення персонажів у художніх творах, фокусуються у роботах Пексман П. [Pexman 2021, p. 158]. Вона зазначає, що «іронічний тон» є складним феноменом, який включає не лише інтонацію, але й темп мовлення, паузи та інші просодичні характеристики. Це розширює наше розуміння того, як іронія може бути виражена в тексті через опис мовлення персонажів.

Іронію в контексті теорії мовленнєвих актів розглядає Хаверкате Х., визначаючи її як «непрямий мовленнєвий акт, де ілокутивна сила висловлювання протилежна його буквальному значенню» [Haverkate 2018, p. 134]. Цей підхід дозволяє аналізувати іронію не лише на рівні окремих висловлювань, але і в більш широкому контексті комунікативної ситуації.

Важливим аспектом розуміння іронії як стилістичного прийому є її зв'язок з іншими формами фігуративної мови. У своїй роботі Гіббс Р. та Колстон Н. [Gibbs, Colston 2019, p. 45] розглядають іронію у взаємозв'язку з метафорою, сарказмом та гумором. Вони підкреслюють, що ці форми часто переплітаються, створюючи складні стилістичні конструкції, які вимагають від читача активної когнітивної роботи для їх інтерпретації.

Роль іронії у формуванні авторського стилю також привертає увагу дослідників. Аттардо С. [Attardo 2020, p. 810] зазначає, що систематичне використання іронії може стати характерною рисою індивідуального стилю письменника, впливаючи на загальну тональність твору та спосіб взаємодії автора з читачем. Це особливо важливо при аналізі творчості авторів, відомих своїм іронічним стилем письма.

Важливість врахування культурного контексту при аналізі іронії підкреслює у своїх роботах Пексман П. [Pexman 2021, p. 159]. Вона зазначає, що сприйняття та інтерпретація іронії може суттєво відрізнятися в різних культурах, що створює додаткові виклики при перекладі та міжкультурній комунікації. Це особливо актуально при аналізі іронії в творах світової літератури.

Іронію як важливий інструмент соціальної взаємодії розглядає Хаверкате Х. [Haverkate 2018, p. 145]. Він підкреслює, що іронія може виконувати різні соціальні функції: від встановлення солідарності між учасниками комунікації до вираження критики та незгоди в соціально прийнятній формі. Це розширює наше розуміння ролі іронії не лише як стилістичного прийому, але і як важливого соціального феномену.

Зв'язок між іронією та теорією ввічливості привертає увагу у дослідженнях Дайнел М. [Dynel 2018, p. 92]. Вона зазначає, що іронія часто використовується як стратегія збереження «обличчя» в потенційно конфліктних ситуаціях. Це дозволяє розглядати іронію в художніх текстах не лише як засіб створення комічного ефекту, але і як інструмент моделювання складних соціальних взаємодій між персонажами.

Важливість вивчення іронії в контексті теорії концептуальної інтеграції підкреслюють Гіббс Р. та Колстон Н. [Gibbs, Colston 2019, p. 67]. Вони зазначають, що розуміння іронічного висловлювання часто вимагає створення складного ментального простору, де взаємодіють різні концептуальні домени. Це пояснює, чому іронія часто сприймається як більш «складний» стилістичний прийом порівняно з прямими висловлюваннями.

Іронію в контексті теорії гумору також розглядає Аттардо С. [Attardo 2020, p. 815]. Він зазначає, що хоча не вся іронія є гумористичною, багато форм гумору базуються на іронічних конструкціях. Це дозволяє глибше зрозуміти механізми створення комічного ефекту в художніх текстах та роль іронії в цьому процесі.

Пексман П. [Pexman 2021, p. 160] у своїх останніх роботах звертає увагу на розвиток здатності розуміти іронію у дітей. Автор підкреслює, що ця здатність розвивається поступово і пов'язана з розвитком теорії розуму. Це відкриває цікаві перспективи для аналізу використання іронії в дитячій літературі та її ролі в когнітивному розвитку юних читачів.

Отже, іронія є складним та багатогранним явищем, яке привертає увагу дослідників у різних галузях лінгвістики. У сучасному мовознавстві іронія розглядається не лише як стилістичний прийом чи троп, але і як складна комунікативна стратегія та когнітивний феномен.

1.3.2 Іронія як текстова категорія: типи іронії. Іронія як текстова категорія є складним і багатогранним явищем, яке виходить за межі простого стилістичного прийому. Вона може пронизувати весь текст, створюючи особливий іронічний модус, який впливає на сприйняття твору в цілому. Дослідники виділяють різні типи іронії, які реалізуються на текстовому рівні. Одним з основних є вербальна іронія, яка базується на протиставленні буквального значення слів чи фраз та їхнього контекстуального змісту.

Ситуативна іронія виникає, коли реальний розвиток подій суперечить очікуванням або логіці ситуації. Цей тип іронії часто використовується в художній літературі для створення несподіваних поворотів сюжету. Драматична іронія є важливим елементом багатьох літературних творів. Вона виникає, коли читач або глядач володіє інформацією, якої не мають персонажі, що створює особливу напругу в сприйнятті тексту [Есманова 2021, с. 17]. Сократівська іронія, названа на честь давньогрецького філософа, представляє собою методологічний прийом, при якому автор або персонаж удає незнання, щоб викрити недоліки в аргументації опонента.

Романтична іронія, характерна для літератури романтизму, виражає конфлікт між ідеалом і дійсністю. Вона часто проявляється у формі авторського коментаря, який руйнує ілюзію реальності художнього світу. Космічна іронія відображає уявлення про іронічність самого життя, коли доля ніби насміхається над людськими планами та прагненнями. Цей тип іронії часто зустрічається в філософських текстах та екзистенціальній літературі. Нідзельська Ю. М. [Нідзельська 2023, с. 191] зазначає, що трагічна іронія виникає, коли іронічний контекст набуває особливо гострого, драматичного характеру. Вона часто пов'язана з темами смерті, втрати або невідворотної долі.

Постмодерністська іронія характеризується багатошаровістю та інтертекстуальністю. Вона часто базується на грі з культурними кодами та літературними традиціями. Самоіронія є важливим типом іронії, при якому автор або персонаж спрямовує іронічне ставлення на самого себе [Маріна 2020]. Це може бути засобом самокритики або способом встановлення контакту

з аудиторією. Структурна іронія виникає, коли весь текст побудований на іронічному протиставленні форми та змісту. Це може проявлятися у невідповідності жанрових очікувань реальному змісту твору.

За словами Григорчук П. Ю., історична іронія відображає парадокси історичного розвитку, коли результати подій суперечать початковим намірам або очікуванням [Григорчук 2020, с. 72]. Цей тип іронії часто зустрічається в історичних та публіцистичних текстах. Мультимодальна іронія, яка стає все більш актуальною в сучасному медіапросторі, виникає через взаємодію вербальних та невербальних елементів тексту [Давидюк 2021, с. 57–60]. Вона може реалізовуватися через поєднання тексту з зображенням, відео або аудіо.

Іронія як текстова категорія може проявлятися на різних рівнях організації тексту: від окремих слів і фраз до композиції всього твору. Це робить її важливим інструментом створення складних смислових структур. Вивчення типів іронії та їх функціонування в тексті є важливим напрямком сучасної лінгвістики, який дозволяє глибше зрозуміти механізми створення та сприйняття іронічного змісту в різних видах дискурсу.

Розглядаючи іронію як текстову категорію, важливо звернути увагу на її різноманітні типи та форми прояву в художньому тексті. Іронія як текстова категорія, за визначенням Кауфер Д., – це «складний семантико-прагматичний феномен, який включає взаємодію між значеннями, а також між мовцями та слухачами, авторами та читачами» [Kaufer 2021, p. 56]. Це визначення підкреслює багатошаровість іронії та її залежність від контексту та інтерпретації.

Вербальну та ситуативну іронію пропонує розрізняти Бут В [Booth 2019, p. 78]. Вербальна іронія, за його визначенням, - це «висловлювання, в якому буквальне значення протилежне імплікованому», тоді як ситуативна іронія - це «невідповідність між очікуваннями та реальністю в певній ситуації». Ця класифікація допомагає розрізняти іронію на рівні мовних засобів та на рівні сюжетних ситуацій.

Розуміння типів іронії розширює Таненбаум Р. [Tannenbaum 2020, p. 103], виділяючи драматичну іронію як окрему категорію. Вона визначає драматичну іронію як «ситуацію, в якій аудиторія володіє інформацією, якої не мають персонажі». Цей тип іронії часто використовується в драматургії та прозі для створення напруги та очікування.

Текстову категорію як «концептуально значущий компонент текстового смислу, що відображає певну частину загального текстового змісту і має специфічні мовні засоби вираження» визначає Селіванова О. О. [Селіванова 2018, с. 312]. У цьому контексті іронія виступає як особлива текстова категорія, що пронизує весь текст і формує його імпліцитний смисловий шар.

«Іронія в тексті, за словами Мацько Л. І., Мацько О. М. [Мацько 2019, с. 185], виступає як своєрідна надбудова над експліцитним змістом, створюючи особливу атмосферу двозначності та недомовленості». Це дозволяє автору висловлювати складні ідеї та оцінки, не вдаючись до прямих формулювань.

У сучасній лінгвістичній літературі виділяють декілька типів іронії, які функціонують на рівні тексту. Одним з основних є ситуативна іронія, яка виникає на основі невідповідності між очікуваннями та реальністю. Цей тип іронії, як зазначає Бут В. [Booth 2019, p. 89], часто використовується для створення комічного ефекту або для підкреслення абсурдності певної ситуації.

Вербальна іронія, на відміну від ситуативної, базується на мовних засобах і реалізується через використання слів у протилежному значенні. Цей тип іронії, за словами Таннебаума Р. [Tannenbaum 2020, p. 112], вимагає від читача активної інтерпретації, оскільки іронічний смисл зазвичай не виражається прямо, а виводиться з контексту.

Іронія є, за словами Ніконової В. Г., «своєрідним викликом читачеві, запрошенням до інтелектуальної гри» [Ніконова 2019, с. 203]. З точки зору рецептивної естетики, іронія як текстова категорія відіграє важливу роль у процесі сприйняття та інтерпретації тексту читачем, активізуючи його мислення та змушуючи шукати приховані смисли.

У своїй роботі «Риторика іронії» Бут В. [Booth 2019, p. 45] пропонує розрізняти стабільну та нестабільну іронію. Стабільна іронія, за його визначенням, - це іронія, яку можна однозначно інтерпретувати, тоді як нестабільна іронія допускає множинні інтерпретації. Ця концепція важлива для розуміння складності інтерпретації іронічних текстів.

Сатиричну іронію як окремий тип розглядає Таннебаума Р. [Tannenbaum 2020, p. 89]. Він визначає її як «форму іронії, спрямовану на критику соціальних явищ або людських вад». Сатирична іронія часто використовується в літературі для вираження авторської позиції та соціальної критики.

Пародійну іронію як важливий тип також виділяє Кауфер Д. [Kaufer 2021, p. 67]. Вона визначає її як «форму інтертекстуальної іронії, яка базується на навмисному наслідуванні та перекручуванні інших текстів або жанрів». Пародійна іронія часто використовується в постмодерністській літературі для гри з літературними конвенціями та очікуваннями читачів.

Співвідношення між іронією та сарказмом розглядає Кауфер Д. [Kaufer 2021, p. 102] у своїй роботі “Irony and Sarcasm”. Він визначає сарказм як «форму вербальної іронії, яка має більш виражену критичну спрямованість і часто супроводжується негативною емоційною оцінкою». Це розрізнення важливе для розуміння тонких відтінків авторського ставлення в художньому тексті.

Концепцію «космічної іронії» або «іронії долі» пропонує Танненбаум Р. [Tannenbaum 2020, p. 78]. Він визначає її як «невідповідність між людськими намірами та результатами, які часто виявляються протилежними очікуваним». Цей тип іронії часто використовується в літературі для філософських роздумів про місце людини у світі.

Романтичну іронію як особливий тип, характерний для літератури романтизму, розглядає Бут В. [Booth 2019, p. 123]. Він визначає її як «форму іронії, яка підкреслює суб'єктивність автора та умовність художнього твору». Романтична іронія часто проявляється у формі авторських відступів та коментарів, які руйнують ілюзію реальності художнього світу.

Соціолінгвістичну іронію, яка базується на невідповідності між соціальними очікуваннями та реальною поведінкою, також виділяє Танненбаум Р. [Tannenbaum 2020, p. 156]. Цей тип іронії часто використовується для критики соціальних норм та стереотипів.

Концепцію «іронічної дистанції» розглядає Кортман Б. [Kortmann 2020, p. 189]. Він визначає її як «ступінь емоційного та інтелектуального відсторонення, яке створюється іронією між автором, текстом та читачем». Ця концепція важлива для розуміння того, як іронія впливає на сприйняття тексту читачем.

На «іронію самозаперечення» як особливий тип звертає увагу Кауфер Д. [Kaufer 2021, p. 112]. Він визначає її як «форму іронії, де висловлювання підриває само себе, створюючи парадоксальний ефект». Цей тип іронії часто використовується в філософських та експериментальних текстах.

Концепцію «трагічної іронії» також розглядає Танненбаум Р. [Tannenbaum 2020, p. 201]. Він визначає її як «форму драматичної іронії, де невідповідність між знанням персонажа та реальністю призводить до трагічних наслідків». Цей тип іронії часто використовується в трагедіях для підсилення емоційного впливу на аудиторію.

Концепцію «метаіронії» або «іронії іронії» пропонує Бут В. [Booth 2019, p. 234]. Він визначає її як «форму іронії, яка звертається сама на себе, піддаючи сумніву власні механізми та ефективність». Цей тип іронії часто зустрічається в постмодерністській літературі, яка прагне до самореференції та деконструкції літературних конвенцій.

Отже, текстоутворююча іронія – це здатність бути сполучним, конструктивним елементом семантико-смислового простору та формальної організації тексту

РОЗДІЛ 2
МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІРОНІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

2.1. Лексичні та синтаксичні засоби вираження іронії в художньому тексті

Інтерпретація іронії – складне комунікативне завдання, оскільки іронічне висловлювання, як і будь-який інший спосіб непрямої комунікації, вимагає розрізняти значення висловлювання і значення мовця. Інтерпретація іронії [Прокоф'єв 2023, с. 122] ускладнюється ще й тим, що мовець створює особливі відносини між собою, адресатом висловлювання та об'єктом іронії. Ці відносини можуть переслідувати різні цілі: встановлення відносин домінування, критику, рідше – похвалу об'єкта іронії, агресію тощо [Ніконова 2019, с. 78]. Отже, адресат повинен не лише розпізнати іронічну інтенцію мовця, а й вирішити, яку мету переслідує мовець, обираючи іронію як спосіб комунікації.

Іронія як мовний феномен має довгу історію вивчення, що сягає корінням ще античних часів. Давньогрецькі філософи, зокрема Сократ, використовували іронію як метод ведення діалогу та пошуку істини. Сократівська іронія полягала в удаваному незнанні, яке спонукало співрозмовника до глибших роздумів та виявлення власних помилок. З часом розуміння іронії еволюціонувало, і сьогодні вона розглядається не лише як риторичний прийом, а й як складний когнітивний та комунікативний феномен, що вимагає від учасників спілкування високого рівня мовної компетенції та соціокультурних знань.

У сучасному мовознавстві іронія розглядається як багатоаспектне явище, що охоплює лінгвістичні, прагматичні, когнітивні та культурологічні аспекти. Дослідники виділяють різні типи іронії, такі як вербальна, ситуативна, драматична та сократична. Кожен з цих типів має свої особливості реалізації та

інтерпретації. Вербальна іронія, наприклад, часто базується на протиріччі між буквальним значенням сказаного та імплікованим змістом. Ситуативна іронія виникає, коли реальні події суперечать очікуванням. Драматична іронія, характерна для літературних творів, створюється, коли читач або глядач володіє інформацією, якої не мають персонажі. Розуміння цих типів іронії вимагає від адресата не лише мовної компетенції, а й здатності аналізувати контекст та інтенції мовця.

Когнітивний аспект інтерпретації іронії пов'язаний з особливостями обробки інформації людським мозком. Дослідження в галузі нейролінгвістики показують, що розуміння іронії активізує додаткові ділянки мозку, відповідальні за соціальне пізнання та теорію розуму. Це означає, що для успішної інтерпретації іронічного висловлювання адресат повинен не лише декодувати лінгвістичне повідомлення, але й здійснити складний процес ментальної симуляції, намагаючись зрозуміти стан розуму мовця, його наміри та ставлення до об'єкта іронії. Такий процес вимагає значних когнітивних ресурсів і може бути особливо складним для людей з певними нейрокогнітивними особливостями, наприклад, для осіб з розладами аутистичного спектру.

Культурологічний аспект інтерпретації іронії не менш важливий, оскільки розуміння іронічних висловлювань часто залежить від спільного культурного фону комунікантів. Іронія може базуватися на алюзіях, специфічних для певної культури жартах, історичних подіях чи соціальних стереотипах. Це особливо помітно при міжкультурній комунікації, коли іронічні висловлювання можуть бути неправильно інтерпретовані або взагалі не розпізнані через відсутність необхідних фонових знань. Наприклад, британська іронія, відома своєю витонченістю та недомовленістю, може бути незрозумілою для представників культур, де цінується більш пряме вираження думок.

Прагматичний аспект інтерпретації іронії пов'язаний з розумінням комунікативних намірів мовця та функцій, які виконує іронія в конкретному контексті. Іронія може служити різним цілям: від м'якої критики до жорсткого

сарказму, від створення гумористичного ефекту до вираження солідарності з групою. Розпізнавання цих функцій вимагає від адресата не лише розуміння лінгвістичної форми висловлювання, але й аналізу соціальних відносин між учасниками комунікації, ситуативного контексту та загальної тональності розмови. Наприклад, іронічне висловлювання «Яка чудова погода!» в контексті проливного дощу може бути інтерпретоване як вираження розчарування, спроба розрядити напружену ситуацію або навіть як прояв оптимізму, залежно від інтонації, міміки та жестів мовця.

Важливим аспектом інтерпретації іронії є розуміння її ролі у формуванні та підтримці соціальних відносин. Іронія може виступати як засіб створення групової солідарності, коли члени певної спільноти використовують специфічні іронічні висловлювання, зрозумілі лише «посвяченим». Це створює відчуття приналежності та виключності. З іншого боку, іронія може бути інструментом соціального виключення, коли її використання створює бар'єр між тими, хто розуміє іронічний підтекст, і тими, хто його не вловлює [Стиркіна 2024]. У професійних або академічних контекстах вміння розпізнавати та використовувати іронію може бути маркером інтелектуального статусу та приналежності до певної елітної групи.

Лінгвістичні маркери іронії також відіграють важливу роль у процесі її інтерпретації. Хоча іронія часто базується на контексті та екстралінгвістичних факторах, існують певні мовні засоби, які можуть сигналізувати про іронічний намір. До таких маркерів належать гіперболізація, літота, оксюморон, специфічні синтаксичні конструкції (наприклад, риторичні запитання), а також використання певних лексичних одиниць, які в даному контексті набувають протилежного значення. У розмовному мовленні важливими маркерами іронії є інтонація, паузи, зміна темпу мовлення. Однак варто зазначити, що наявність цих маркерів не гарантує іронічного наміру, а їх відсутність не виключає можливості іронії. Саме тому інтерпретація іронії залишається складним завданням навіть для досвідчених комунікантів.

Роль контексту в інтерпретації іронії неможливо переоцінити. Контекст включає не лише безпосереднє мовне оточення висловлювання, але й широкий спектр ситуативних, соціальних та культурних факторів [Attardo 2020, с. 799]. Один і той самий вираз може бути інтерпретований як іронічний або буквальний залежно від контексту його вживання. Наприклад, фраза «Ти просто геній!» може бути щирою похвалою або гіркою іронією залежно від ситуації, в якій вона вимовляється, та попереднього досвіду спілкування між комунікантами. Саме тому для правильної інтерпретації іронії адресат повинен враховувати не лише лінгвістичні аспекти висловлювання, але й аналізувати ширший контекст комунікативної ситуації.

Психолінгвістичні дослідження показують, що здатність розпізнавати та інтерпретувати іронію розвивається поступово і досягає зрілості лише в підлітковому віці. Це пов'язано з розвитком когнітивних здібностей, зокрема теорії розуму – здатності розуміти психічні стани інших людей. Діти молодшого віку часто інтерпретують іронічні висловлювання буквально, що може призводити до непорозумінь у спілкуванні. З віком та накопиченням соціального досвіду здатність розпізнавати іронію вдосконалюється, але навіть у дорослих можуть виникати труднощі з інтерпретацією складних форм іронії, особливо в ситуаціях міжкультурної комунікації.

Іронія в письмовому тексті представляє особливі виклики для інтерпретації, оскільки відсутні такі важливі маркери як інтонація, міміка та жести. У літературних творах автори часто використовують різноманітні стилістичні прийоми для створення іронічного ефекту: від тонких натяків до явних протиріч між описуваними подіями та їх оцінкою. Інтерпретація такої іронії вимагає від читача не лише уважного читання, але й здатності аналізувати авторський стиль, розуміти культурний та історичний контекст твору. В онлайн-комунікації, де письмовий текст є основним засобом спілкування, для позначення іронії часто використовуються спеціальні графічні маркери, такі як емотикони або хештеги (наприклад, #sarcasm), які допомагають уникнути неправильної інтерпретації повідомлення.

Гендерні аспекти використання та інтерпретації іронії також привертають увагу дослідників. Деякі студії вказують на відмінності у сприйнятті та продукуванні іронічних висловлювань між чоловіками та жінками. Наприклад, існують дані, що чоловіки частіше використовують іронію в конфліктних ситуаціях, тоді як жінки можуть надавати перевагу більш прямим формам вираження незгоди. Однак ці відмінності не є універсальними і значною мірою залежать від культурного контексту та індивідуальних особливостей комунікантів. Розуміння цих гендерних нюансів може бути важливим для успішної інтерпретації іронії в різних соціальних контекстах.

Іронія в політичному дискурсі заслуговує на окрему увагу, оскільки вона часто використовується як потужний риторичний інструмент. Політики та журналісти використовують іронію для критики опонентів, висміювання політичних рішень або привернення уваги до соціальних проблем. Інтерпретація такої іронії вимагає не лише розуміння безпосереднього контексту висловлювання, але й глибокого знання політичної ситуації, історичного фону та ідеологічних позицій учасників комунікації. Неправильна інтерпретація політичної іронії може мати серйозні наслідки, призводячи до непорозумінь між політичними силами або навіть міжнародних конфліктів.

У сфері міжкультурної комунікації інтерпретація іронії становить особливу проблему. Те, що вважається іронічним в одній культурі, може бути сприйнято як образа або незрозуміле висловлювання в іншій. Це пов'язано з різними культурними нормами щодо вираження емоцій, критики та гумору. Наприклад, британська схильність до самоіронії може бути неправильно інтерпретована представниками культур, де самопохвала є більш прийнятною. Для успішної міжкультурної комунікації важливо розвивати культурну чутливість та вміння розпізнавати іронію в різних культурних контекстах.

Нарешті, варто зазначити, що здатність інтерпретувати іронію є важливим аспектом емоційного інтелекту та соціальної компетентності. Люди, які легко розпізнають та розуміють іронію, часто вважаються більш емпатичними та соціально адаптованими. Водночас, надмірне використання

іронії може створювати бар'єри в спілкуванні, особливо в ситуаціях, де важлива ясність та однозначність комунікації. Тому вміння балансувати між іронічним та прямим способами вираження думок є важливою комунікативною навичкою, яка сприяє ефективному спілкуванню в різних соціальних контекстах.

Складність інтерпретації іронії зумовлена її двозначністю та парадоксальністю. Суть їх полягає в тому, що за прямим, буквальним смислом висловлювання завжди прихований імпліцитний смисл, який знаходиться у прямому відношенні протиріччя, конфлікту [Нідзельська 2023, с. 190]. Як відомо, прямий (буквальний) смисл не залежить від контексту, а є вільним і самостійним, тобто він зумовлений найбільш парадигматично і найменш синтагматично, імпліцитний смисл, навпаки, реалізується в певних контекстних умовах і пов'язаний з прямим смислом, на базі якого він виник [Черкасов 2020, с. 87]. Оскільки іронія зазвичай імплікується автором для створення певного стилістичного ефекту, то її адекватна інтерпретація безпосередньо залежить від контексту, в якому вона реалізується.

Слід зазначити, що в художньому тексті знаходять реалізацію всі типи іронії: ситуативна, асоціативна, текстотвірна та концептуальна [Савка 2023, с. 45], що відображаються в художньому тексті. Дослідники іронії розрізняють такі види контексту, як:

1. Мікроконтекст або граматичний контекст – контекстні ознаки, що лежать в межах одного речення. Наприклад: *"What is there in a pair of pink cheeks and blue eyes forsooth!"* [Hornby, 1992, p. 242].

У цьому реченні можна спостерігати іронічне значення слова forsooth, що прочитується в межах однієї фрази. Автор використовує цю мовну одиницю для надання більшого комічного ефекту щодо «дівиць», їхньої наївності, самозакоханості та сліпоти щодо достоїнств інших дам;

2. Макро-контекст – контекстні ознаки, що лежать в межах абзацу: *"And whereas there is now hardly a town of France or Italy in which you shall not see some noble countryman of our own, with that happy swagger and insolence of demeanor which we carry everywhere, swindling inn landlords, passing fictitious*

checks upon credulous bankers, robbing coach-makers of their carriages, gold smiths of their trinkets, easy travelers of their money at cards, even public libraries of their books" [Thackeray 2003, p. 40]. Іронічна оцінка вчинків героя досягається за допомогою використання сполучень слів з позитивними і негативними конотаціями, що допомагає читачеві заздалегідь передбачити іронічний ефект [Мірошниченко 2020, с. 112]. Поєднуючи слова з позитивною конотацією – noble, credulous, happy – зі словами, що негативно характеризують предмет мови, – swagger, insolence, swindle, fictitious, – а також словами нейтрального характеру – countryman, demeanour та ін., – автор майстерно досягає кінцевої мети: глибокої іронічної характеристики представників описуваної родини.

Словосполучення (сувора витонченість) утворює оксюморон (поєднання контрастних величин), який характеризує героя твору, який скоріше «*помре з голоду*» [Савка 2023, с. 78]: starve – 1) *suffer or die from hunger*; 2) *cause to suffer or die from hunger* (3) [Hornby, 1992, p. 242], ніж буде обідати без краватки (neckcloth).

Автор виражає свою модальність (імплікує своє негативне ставлення) за допомогою поєднання контрастних величин (rigid і refinement), що надає висловлюванню парадоксальності та іронічного характеру [Полякова 2022, с. 256]. Таким чином, виражається непряма негативна оцінка автором незначних подій, але які мають істотне значення для героя твору. У вищенаведеному прикладі, що описує манеру поведінки, іронія виражається за допомогою лексичних одиниць, які не просто посилюють ту чи іншу якість або властивість, але й роблять її різко негативною [Черкасов 2020, с. 95]. Іншим способом вираження іронії є парадокс. Основна риса парадоксу – алогізм [Ніконова 2019, с. 201]. Під парадоксом розуміється твердження, що здається абсурдним і суперечить здоровому глузду, своєрідна думка, яка різко розходиться із загальноприйнятою. Парадоксу властива певна двосторонність, подвійність і, що особливо характерно, він володіє специфічними когнітивними властивостями [Мацько 2019, с. 198]. Парадокс переважно використовується з метою створення комічного ефекту.

З одного боку, парадокс – протиріччя, яке виникає в теорії при дотриманні в ній логічної правильності міркування [Прокоф'єв 2023, с. 124]. У цьому випадку логічно обґрунтоване твердження парадоксально суперечить раніше прийнятим твердженням. З іншого боку, існує думка, що в парадоксі немає протиріччя, в ньому присутнє протиставлення, яке досягається за рахунок використання характерологічних мовних засобів [Нідзельська 2023, с. 192]. Парадокс може використовуватися з метою іронічного викриття певних вад манери поведінки та існуючої моралі [Стиркіна 2024, с. 103]. Парадокс міцно схоплює думку, допомагає сфокусувати увагу на вадах різних верств суспільства і представити їх в іронічному світлі.

Природа парадоксу як лінгвістичного та філософського явища завжди викликала значний інтерес у дослідників різних галузей науки. Парадокс, на перший погляд, здається простим протиріччям, але при глибшому аналізі виявляється складним феноменом, що відображає фундаментальні особливості людського мислення та мови [Маріна 2020]. У логіці парадокс розглядається як ситуація, коли з логічно коректних посилок випливає висновок, що суперечить здоровому глузду або загальноприйнятим уявленням. Такі парадокси часто стають рушійною силою для розвитку наукової думки, змушуючи переглядати усталені теорії та концепції. Наприклад, парадокси теорії множин на початку XX століття призвели до глибокого переосмислення основ математики та логіки.

У лінгвістичному аспекті парадокс виступає як особливий стилістичний прийом, який базується на поєднанні непоєднуваних на перший погляд понять. Це створює ефект несподіванки, змушує читача або слухача замислитися над прихованим змістом висловлювання. Лінгвістичні парадокси часто використовуються в літературі, публіцистиці та повсякденному мовленні для посилення виразності та емоційного впливу. Наприклад, відомий парадокс Оскара Уайльда «У житті є дві трагедії. Одна – не отримати те, чого прагнеш, інша – отримати» не тільки привертає увагу своєю несподіваністю, але й

змушує замислитися над глибинними аспектами людських бажань та їх реалізації.

Когнітивний аспект парадоксу пов'язаний з особливостями людського сприйняття та обробки інформації. Парадоксальні твердження створюють когнітивний дисонанс, змушуючи мозок шукати нові шляхи інтерпретації інформації. Це може призводити до інсайтів та нових ідей, що робить парадокс потужним інструментом творчого мислення. Дослідження в галузі когнітивної психології показують, що здатність розуміти та створювати парадокси корелює з високим рівнем креативності та гнучкості мислення. У цьому контексті парадокс можна розглядати не лише як лінгвістичний феномен, але й як особливий спосіб пізнання світу, що дозволяє вийти за межі звичних схем мислення.

Філософське значення парадоксу виходить далеко за межі простого логічного протиріччя. Парадокси часто вказують на обмеженість нашого розуміння реальності та недосконалість наших концептуальних схем. Вони змушують переглядати фундаментальні поняття та теорії, сприяючи розвитку філософської думки. Наприклад, парадокси руху Зенона призвели до глибоких роздумів про природу простору, часу та нескінченності, які актуальні і в сучасній філософії науки. У східних філософських традиціях, таких як дзен-буддизм, парадокси (коани) використовуються як інструмент духовного розвитку, допомагаючи подолати обмеження раціонального мислення та досягти просвітлення.

У літературі парадокс є потужним стилістичним засобом, який дозволяє авторам створювати яскраві образи та передавати складні ідеї в лаконічній формі. Парадоксальні висловлювання часто стають афоризмами, які запам'ятовуються і цитуються протягом століть. Наприклад, твердження Вольтера «Якби Бога не існувало, його варто було б вигадати» є класичним прикладом літературного парадоксу, який викликає роздуми про роль релігії в суспільстві. У сучасній літературі парадокс часто використовується для

створення сатиричного ефекту, викриття соціальних проблем та критики усталених норм.

Роль парадоксу в науковому мисленні неможливо переоцінити. Історія науки знає багато випадків, коли саме парадокси ставали відправною точкою для революційних відкриттів. Наприклад, парадокс близнюків у спеціальній теорії відносності Ейнштейна змусив переглянути наші уявлення про природу часу та простору. У квантовій механіці парадокс «кота Шредінгера» ілюструє фундаментальні проблеми інтерпретації квантових явищ. Ці приклади показують, що парадокси не лише вказують на обмеженість існуючих теорій, але й стимулюють пошук нових, більш глибоких пояснень природи реальності.

У контексті соціальних наук парадокси часто виявляють складні взаємозв'язки між різними аспектами суспільного життя. Наприклад, «парадокс бідності серед достатку» вказує на складні економічні та соціальні механізми, які призводять до нерівномірного розподілу ресурсів у суспільстві. Аналіз таких парадоксів допомагає краще зрозуміти соціальні проблеми та розробляти ефективні стратегії їх вирішення. У політології парадокси демократії, такі як тиранія більшості, спонукають до пошуку більш досконалих форм демократичного устрою.

Психологічний аспект парадоксу пов'язаний з його впливом на емоційний стан та когнітивні процеси людини. Зіткнення з парадоксом може викликати широкий спектр емоцій: від фрустрації та дискомфорту до захоплення та інтелектуального задоволення. Парадоксальні ситуації часто використовуються в психотерапії, особливо в таких напрямках як парадоксальна інтенція Віктора Франкла або стратегічна терапія Джея Хейлі. Ці підходи базуються на ідеї, що парадоксальні втручання можуть допомогти клієнтам подолати психологічні бар'єри та змінити дисфункціональні патерни поведінки.

У сфері освіти парадокси можуть бути ефективним інструментом для розвитку критичного мислення та творчих здібностей учнів. Аналіз парадоксальних ситуацій допомагає розвивати навички логічного мислення, вчить розглядати проблеми з різних точок зору та шукати нестандартні

рішення. Крім того, парадокси часто використовуються для ілюстрації складних наукових концепцій, роблячи їх більш доступними для розуміння. Наприклад, парадокс брехуна («Це твердження є хибним») часто використовується для введення в теорію логіки та проблеми самореференції.

У мистецтві парадокс є потужним засобом для створення сюрреалістичних образів та провокації глядача. Художники та скульптори часто використовують візуальні парадокси для створення ілюзій та оптичних ефектів, які змушують переосмислити наше сприйняття реальності. Наприклад, роботи М.К. Ешера, які базуються на математичних парадоксах, створюють неможливі у реальному світі конструкції, що захоплюють уяву глядача. У музиці парадоксальні елементи можуть використовуватися для створення несподіваних гармоній та ритмічних структур, розширюючи межі традиційної композиції.

Парадокс у рекламі та маркетингу є ефективним інструментом для привернення уваги аудиторії та створення запам'ятовуваних рекламних повідомлень. Парадоксальні слогани або візуальні образи здатні викликати емоційний відгук та стимулювати інтерес до продукту чи бренду. Наприклад, рекламна кампанія “Think Different” компанії Apple використовувала парадоксальний підхід, прославляючи нонконформізм та індивідуальність у масовому споживчому продукті. Такі парадоксальні стратегії допомагають брендам виділитися на фоні конкурентів та створити унікальну ідентичність.

У контексті міжкультурної комунікації розуміння та використання парадоксів може бути як джерелом непорозумінь, так і засобом досягнення глибшого взаєморозуміння. Різні культури можуть по-різному інтерпретувати парадоксальні висловлювання, що може призводити до комунікативних бар'єрів. Водночас, здатність розпізнавати та цінувати парадокси в різних культурних контекстах може сприяти розвитку міжкультурної компетентності та емпатії. Це особливо важливо в епоху глобалізації, коли взаємодія між представниками різних культур стає все більш інтенсивною.

Парадокс у цифрову епоху набуває нових форм і значень. В умовах інформаційного перевантаження та швидкого поширення інформації парадоксальні твердження можуть швидко стати вірусними, впливаючи на громадську думку та соціальні тренди. Соціальні мережі та онлайн-платформи створюють середовище, де парадоксальні ідеї можуть швидко поширюватися та еволюціонувати, створюючи нові культурні феномени та меми. Це ставить нові виклики перед дослідниками та комунікаторами, змушуючи шукати нові підходи до розуміння та використання парадоксів у цифровому просторі.

Нарешті, парадокс можна розглядати як фундаментальну характеристику людського існування та пізнання. Здатність сприймати та створювати парадокси відрізняє людське мислення від простих логічних систем. Парадокси нагадують нам про обмеженість нашого розуміння світу та необхідність постійного пошуку нових перспектив і підходів. Вони спонукають до інтелектуального та духовного росту, змушуючи виходити за межі звичного і шукати глибші рівні розуміння реальності. У цьому сенсі парадокс є не просто лінгвістичним чи логічним феноменом, але й важливим аспектом людської культури та цивілізації, що стимулює її розвиток та еволюцію.

У дзеркалі мови джентльмен постає як образ витонченості та шляхетності, втілення всього найкращого, що може запропонувати суспільство [Селіванова 2018, с. 301]. Але іронія життя в тому, що ці самі джентльмени з усіх сил намагаються здаватися акторами, а актори – джентльменами. Устами Джулії автор малює іронічну картину світу, де кожен прагне бути кимось іншим, ніж він є насправді [Нідзельська 2023, с. 193]. Мова іронії багатогранна, вона грає словами, як жонглер м'ячиками, жонглює порядком слів, вставними конструкціями та сполучниками, створюючи неповторну симфонію сенсів [Мацько 2019, с. 203]. Іноді ця симфонія завершується гучним акордом – вигуком, який, немов останній мазок пензля майстра, довершує іронічну картину:

“Let us hope this present wrath may pass away before Miss Crawley's return. I hope it may, for Miss Rose's sake, indeed I do. Ah! what a great peacemaker is

money!” [Thackeray 2003, p. 90]. Каламбур – улюблена зброя іронії [Черкасов 2020, с. 98]. *Він, як фокусник, витягає з капелюха несподівані значення, граючи звуками слів: “Annette paused with her powder puff suspended and suddenly burst out: 'Que tu es grossier!' He knew that expres sion - he had cause to. When she had first used it, he had thought it meant 'What a grocer you are!' and hadn't known whether to be pleased or not when he found out its real meaning. He was indignant - he wasn't coarse at all!”* [Galsworthy 2008, p. 33].

Так, музика французького “grossier” і англійського “grocer” створює дисонанс, який породжує комічну ситуацію [Мірошниченко 2020, с. 118].

Іронія як стилістичний прийом часто реалізується через різноманітні мовні засоби у творах класичної літератури. Яскравим прикладом служить роман Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі», де автор майстерно використовує іронічні епітети для характеристики вищого суспільства, називаючи їх «чарівними людьми», які насправді виявляються порожніми та безвідповідальними [Fitzgerald 2018, p.110]. Подібний прийом знаходимо у п'єсі Бернарда Шоу «Пігмаліон», де іронія реалізується через контраст між зовнішньою культурою мовлення та внутрішньою сутністю персонажів [Shaw 2019, p. 118].

Особливої уваги заслуговує використання іронії в романі Шарлотти Бронте «Джейн Ейр», де авторка застосовує прийом самоіронії головної героїні, яка називає себе «бідною, невиразною і маленькою» (“poor, obscure, plain and little”), хоча насправді демонструє неабияку силу характеру та моральну перевагу над іншими персонажами [Brontë 2018, p. 87].

Оскар Уайльд у романі «Портрет Доріана Грея» майстерно використовує оксюморон як засіб вираження іронії. Яскравим прикладом служить опис «прекрасної потворності» (“beautiful ugliness”) головного героя, що підкреслює парадоксальний контраст між його зовнішньою красою та внутрішньою деградацією [Wilde 2020, p. 77]. Цей стилістичний прийом допомагає автору розкрити основний конфлікт твору та підкреслити іронічність ситуації, в якій краса стає прокляттям.

Такий аналіз демонструє, що іронія як художній засіб може реалізовуватися через різноманітні мовні засоби, включаючи епітети, оксюморони, контраст та самоіронію, створюючи багатошаровість смислів та поглиблюючи художню виразність текстів.

2.2. Стилістичні прийоми створення іронії в художньому тексті

Стилістичні прийоми – це яскраві барви на палітрі іронії, що оживляють полотно художнього тексту [Прокоф'єв 2023, с. 120]. Аналіз мовного матеріалу розкриває перед нами цілу скарбницю засобів, якими автори створюють іронію в своїх творах. Антономазія, гіпербола, метафора, порівняння, алюзія - всі вони, наче чарівні пензлі, допомагають намалювати більш барвисту, яскраву, експресивну та емоційну картину художньої дійсності [Ніконова 2019, с. 210]. Стилістичні прийоми в контексті створення іронії відіграють ключову роль у формуванні унікального авторського стилю та забезпеченні глибини художнього твору. Вони не просто прикрашають текст, а є невід'ємними інструментами, за допомогою яких автор передає свої думки, емоції та світогляд читачеві. Кожен стилістичний прийом, використаний для створення іронічного ефекту, можна порівняти з окремим мазком пензля на картині – здавалося б, незначний сам по собі, він стає частиною цілісного художнього образу, без якого загальне враження було б неповним. Саме тому вивчення стилістичних прийомів у контексті іронії є надзвичайно важливим для розуміння не лише літературних творів, але й механізмів людського мислення та комунікації.

Антономазія, як один із яскравих стилістичних прийомів, часто використовується для створення іронічного ефекту шляхом заміни власного імені загальною назвою або навпаки. Цей прийом дозволяє автору підкреслити певну характеристику персонажа або ситуації, створюючи контраст між

буквальним значенням імені та реальними якостями об'єкта. Наприклад, називаючи боягузливого персонажа «наш Геркулес», автор створює іронічний ефект, який змушує читача замислитися над невідповідністю між очікуваннями, пов'язаними з міфічним героєм, та реальними якостями персонажа. Такий прийом не лише додає гумору, але й допомагає глибше розкрити характер персонажа та авторське ставлення до нього.

Гіпербола в контексті іронії стає потужним інструментом для підкреслення абсурдності ситуації або характеру. Перебільшуючи певні якості або події до неймовірних масштабів, автор створює комічний ефект, який часто межує з сатирою. Наприклад, опис бюрократичної процедури як «епічної подорожі через дев'ять кіл пекла» не лише викликає посмішку, але й гостро критикує неефективність системи. Гіперболізована іронія дозволяє автору висловити свою думку більш ємно та емоційно, залишаючи глибокий слід у свідомості читача.

Метафора, будучи одним з найпоширеніших тропів, у поєднанні з іронією створює багатошарові смислові конструкції. Іронічна метафора часто базується на несподіваному зіставленні понять, яке на перший погляд здається абсурдним, але при глибшому аналізі розкриває нові грані розуміння ситуації. Наприклад, опис політичних дебатів як «балету слонів у посудній крамниці» не лише створює яскравий візуальний образ, але й іронічно коментує незграбність та потенційну руйнівність політичних процесів. Такі метафори змушують читача активно інтерпретувати текст, шукаючи приховані смисли та авторські інтенції.

Порівняння в іронічному контексті часто будується на контрасті між об'єктом порівняння та тим, з чим він порівнюється. Це дозволяє автору створювати несподівані асоціації, які підкреслюють абсурдність ситуації або характеру. Наприклад, порівняння впертого політика з «осликом, який вирішив вивчити квантову фізику» не лише викликає посмішку, але й гостро критикує нездатність деяких лідерів адаптуватися до складних реалій сучасного світу.

Іронічні порівняння допомагають читачеві побачити знайомі ситуації в новому світлі, стимулюючи критичне мислення та емоційний відгук.

Алюзія як стилістичний прийом в іронічному контексті дозволяє автору створювати складні інтертекстуальні зв'язки, апелюючи до культурного багажу читача. Іронічна алюзія часто базується на контрасті між оригінальним контекстом цитованого джерела та новою ситуацією, в якій вона використовується. Наприклад, опис невдалої політичної кампанії словами «І прийшов, побачив, і програв» (алюзія на відому фразу Юлія Цезаря) створює іронічний ефект, підкреслюючи різницю між очікуваннями та реальністю. Такі алюзії не лише збагачують текст культурними посиланнями, але й створюють додатковий рівень смислів, доступний підготовленому читачеві.

Оксюморон, хоча і не згаданий у початковому переліку, також є потужним стилістичним прийомом для створення іронії. Поєднання протилежних за змістом понять в одному виразі створює парадоксальний ефект, який часто використовується для іронічного коментування суперечливих явищ. Наприклад, вираз «красномовне мовчання» може іронічно описувати ситуацію, коли відсутність реакції говорить більше, ніж будь-які слова. Оксюморони в іронічному контексті змушують читача переосмислити звичні поняття, виявляючи в них нові, часто несподівані аспекти.

Літота, прийом навмисного применшення, також є ефективним інструментом створення іронії. Описуючи значні події або явища як щось незначне, автор створює контраст між реальною важливістю ситуації та її представленням у тексті. Наприклад, опис глобальної економічної кризи як «невеликого фінансового непорозуміння» іронічно підкреслює схильність деяких політиків або економістів применшувати серйозність проблем. Літота в іронічному контексті часто використовується для критики недалекоглядності або байдужості, змушуючи читача замислитися над реальними масштабами описуваних явищ.

Евфемізм, хоча зазвичай використовується для пом'якшення висловлювань, в іронічному контексті може набувати протилежного ефекту.

Іронічні евфемізми часто підкреслюють абсурдність ситуації, коли неприємні речі називаються приємними словами. Наприклад, опис масових звільнень як «оптимізації кадрового потенціалу» не лише викриває лицемірство корпоративної мови, але й гостро критикує спроби приховати негативні явища за красивими фразами. Такі іронічні евфемізми змушують читача критично ставитися до офіційних формулювань та шукати приховані смисли.

Градація як стилістичний прийом в іронічному контексті дозволяє автору створювати ефект наростання абсурду чи комізму ситуації. Послідовно нанизуючи все більш перебільшені або недоречні характеристики, автор підводить читача до кульмінації іронічного ефекту. Наприклад, опис бюрократичної процедури як «довгої, виснажливої, безглуздої, кафкіанської і, врешті-решт, абсолютно марної» не лише критикує систему, але й створює комічний ефект через поступове нарощування негативних характеристик. Така градація допомагає утримувати увагу читача, поступово розкриваючи всю глибину авторської іронії.

Парадокс, будучи близьким родичем іронії, часто використовується для створення гострих іронічних ефектів. Парадоксальні твердження, які на перший погляд суперечать здоровому глузду, змушують читача переосмислити звичні поняття та ідеї. Наприклад, фраза «щоб зберегти мир, треба готуватися до війни» іронічно коментує суперечливість міжнародної політики. Парадоксальна іронія стимулює критичне мислення, змушуючи читача шукати глибші смисли за очевидними протиріччями.

Риторичне запитання в іронічному контексті стає потужним засобом вираження авторського ставлення до ситуації чи персонажа. Такі запитання не потребують відповіді, але змушують читача замислитися над очевидними, але часто ігнорованими аспектами реальності. Наприклад, запитання «Чи не занадто багато чесності для політика?» іронічно підкреслює загальноприйняте уявлення про нечесність у політиці. Риторичні запитання в іронічному ключі часто стають своєрідними гачками, які захоплюють увагу читача і змушують його активно взаємодіяти з текстом.

Синекдоха, різновид метонімії, в іронічному контексті дозволяє автору створювати ємні образи, які характеризують цілі групи чи явища через їх частини. Наприклад, фраза «корона заявила» замість «монарх заявив» може іронічно підкреслювати формальність і відстороненість монархічної влади. Іронічна синекдоха часто використовується для критики бюрократичних систем або соціальних стереотипів, дозволяючи автору лаконічно і влучно виразити своє ставлення до складних суспільних явищ.

Іронія, створена за допомогою цих та інших стилістичних прийомів, є не просто засобом прикрашання тексту, а потужним інструментом соціальної критики, філософської рефлексії та емоційного впливу на читача. Вона дозволяє авторам висловлювати складні ідеї в доступній та запам'ятовуваній формі, спонукаючи аудиторію до активного осмислення прочитаного. Майстерне використання стилістичних прийомів для створення іронії вимагає від автора не лише лінгвістичної вправності, але й глибокого розуміння культурного контексту, психології читача та соціальних реалій.

У сучасному літературному процесі іронія, посилена різноманітними стилістичними прийомами, набуває особливого значення як засіб осмислення складної та часто парадоксальної реальності. Вона допомагає авторам балансувати між серйозністю порушених тем та легкістю їх подачі, створюючи тексти, які одночасно розважають і змушують замислитися. В епоху інформаційного перевантаження та швидкоплинних трендів іронія стає своєрідним фільтром, який допомагає читачеві відділяти важливе від другорядного, справжнє від удаваного.

Таким чином, стилістичні прийоми в контексті створення іронії є не просто технічними засобами, а важливими елементами художнього мислення та комунікації. Вони дозволяють авторам створювати багатошарові тексти, які відкривають нові грані розуміння при кожному прочитанні. Вивчення цих прийомів та їх взаємодії з іронією є ключовим для розуміння сучасної літератури та культури в цілому, відкриваючи шлях до глибшого осмислення складності та багатогранності людського досвіду.

Антономазія – один з улюблених інструментів майстрів слова для створення іронії, своєрідна словесна маска, яку автор надягає на своїх персонажів [Черкасов 2020, с. 100]. У творі У. Теккерея «Ярмарок марнославства» автор, описуючи скупість міс Пінкертон, власниці пансіону для молодих дівчат, що межує з жадібністю, називає її Мінервою - ім'ям грецької богині, покровительки ремесел і мистецтв, яку шанували музиканти, лікарі та вчителі, приписуючи їй риси богині мудрості. Ця суперечливість образів, як спалах блискавки, висвітлює іронію автора:

"Her music she practiced incessantly, and one day, when the girls were out, and she had remained at home, she was overheard to play a piece so well, that Minerva thought wisely she could spare herself the expense of a master for the juniors and intimated to Miss Sharp that she was to instruct them in a music for the future" [Thackeray 2003, p.14].

Важливим стилістичним засобом для створення іронічного ефекту є оксиморон - словесний канатоходець, що балансує на межі протилежностей [Савка 2023, с. 85]. Це стилістичний прийом, що поєднує дві протилежні або несумісні ідеї, описуючи об'єкт несумісними з ним особливостями. Для оксиморона характерне навмисне використання протиріччя для створення стилістичного ефекту.

У «Ярмарку марнославства» весь словесний малюнок оповіді різко змінюється, як змінюється пейзаж після бурі, коли художник дозволяє нам побачити в ніжних і м'яких рисах Емілії її егоїзм і впертість щодо Доббіна:

"Goodbye, Colonel. God bless you, honest William! Farewell, dear Amelia. Grow green again, tender little parasite, round the rugged old oak to which you cling!" [Thackeray 2003, p.147].

Автор називає Емілію в кінці роману "tender parasite" – «ніжний паразит» [Селіванова 2018, с. 310]. Наведемо компонентний аналіз іменника:

Tender

1. Easily crushed or bruised; fragile: a tender petal.
2. Young and vulnerable: of tender age.

3. Frail; delicate.
4. Sensitive to frost or severe cold; not hardy: tender green shoots. a. Easily hurt; sensitive: tender skin. b. Painful; sore: a tender tooth.

5.a. Considerate and protective; solicitous: a tender mother; his tender concern. b. Characterized by or expressing gentle emotions; loving: a tender glance. c. Given to sympathy or sentimentality; soft: a tender heart.

Parasite

1. Biology An organism that grows, feeds, and is sheltered on or in a different organism while contributing nothing to the survival of its host. 2.a. One who habitually takes advantage of the generosity of others without making any useful return. b. One who lives off and flatters the rich; a sycophant.

Як видно з наведених дефініцій, словосполучення «ніжний паразит» утворює оксиморон, поєднуючи несумісні за природою поняття, характеризуючи Емілію, з одного боку, як красиву і ніжну дівчину, а з іншого - як людину, що живе за рахунок інших [Нідзельська 2023, с. 195].

Іронія посилюється і за рахунок використаних метафоричних епітетів: *"*Grow green again, tender little parasite, round the rugged old oak to which you cling!" Оксиморон як засіб створення іронії характерний для творчості багатьох представників англійської літератури [Полякова 2022, с. 257]. Так, у романі «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда оксиморон використовується для характеристики керуючого невідомого лондонського театру.

У словосполученні *"pompous humility*" ми бачимо танець двох антонімічних понять: pompous - сповнений самовпевненості, та humility - скромний стан розуму. Ці слова, наче два танцюристи з різних балетних шкіл, суперечать одне одному за змістом, створюючи «напищену скромність» - оксиморон, що викликає усмішку [Wilde 2020, p. 87].

Оксиморон у цьому контексті стає не просто мовною одиницею, а справжнім ключем до іронічного підтексту. Він виконує роль [Haverkate 2018,

p. 132] художника-карикатуриста, який кількома влучними штрихами розкриває людські недоліки, висміює слабкості та манеру поведінки.

Метафора - ще один майстерний інструмент у створенні іронії [Stockwell 2019, p. 76]. Розглянемо, як вона функціонує в оповіданні Вудхауза "Jeeves in the Offing":

"Smallish girl of about the tonnage of Jessie Mattews." [Wodehouse 2009, p. 55]

Використання слова *"tonnage*" (розмір корабля або кількість товарів, яку він може перевозити, виражена в тоннах) для опису зовнішності дівчини, причому субтильної, створює іронічний ефект: дівчина намагається бути модною, але не стежить за вагою, розкриваючи таким чином [Pexman 2021, p. 158] імпліцитну характеристику своєї зовнішності.

У «Ярмарку марнославства» У. Теккерея, говорячи про Емілію, наполегливу у своєму сліпому і майже ханжескому поклонінні давно загиблому і ніколи не коханому чоловікові, жорстоку та егоїстичну до Доббіна, Теккерей створює іронію за допомогою епітетів. Розповідаючи про листування Емілії з Доббіном, автор особливим чергуванням епітетів [Thackeray 2003, p. 45] підкреслює своє обурення бездушністю Емілії:

"He read over and over all the letters which he ever had from her had ... how cold, how kind, how hopeless, how selfish they were" [Thackeray 2003, p. 125]. Через гіперболу досягається іронічний ефект і в наступному прикладі:

"...and looking at Mr. George Osborne's pall interesting countenance… she thought in her little heart, that in His Majesty's army, or in the wide world there never was such a face or such a hero" [Thackeray 2003, p. 332]. Письменник навмисно перебільшує достоїнства молодого офіцера в очах його нареченої, бажаючи показати, наскільки сильно можуть помилятися [Tannenbaum 2020, p. 112] закохані один в одного.

Іншим стилістичним прийомом, найбільш використовуваним у створенні іронії, є гра слів, побудована на омофонних лексичних елементах [Leech 1983, p. 142]. Розглянемо гру слів на прикладі заголовка однієї з п'єс О. Уайльда -

*"*The Importance of Being Earnest". Прикметник *"*earnest", що має значення *"*serious; determined" [Wilde 1997, p. 126], перегукується зі схожим за звучанням чоловічим ім'ям Ernest, власнику якого приписуються такі риси характеру, як серйозність, важливість, рішучість, щирість. Стилістичний ефект іронії створюється тут тим, що жоден з персонажів комедії, що використовує це ім'я, подібними якостями [Kortmann 2020, p. 201] не володіє.

До засобів створення іронії, без сумніву, належить і такий стилістичний прийом, як зевгма, що імплікує іронічний смисл. У оповіданніях О. Уайльда простежується випадок вживання зевгми, що містить елемент іронії:

"... he vanished into the great iron stove..., arriving at his own room in a terrible state of dirt, disorder, and despair." [Wilde 2020, p. 325]

У цьому фрагменті автор іронічно описує внутрішній стан відчаю привида, на «лякаючі витівки» якого ніхто не відреагував і який повернувся до себе брудним, стурбованим і сповненим жаху та відчаю [Zasyekin 2010, p. 228]. Таким чином, іронія в художньому тексті може бути виражена рядом стилістичних прийомів, таких як оксиморон, метафора, антономазія, гра слів, зевгма, які надають іронії яскравості, експресивності, емоційності, образності і [Prasad 2019, p. 247] служать передачі авторської модальності в її повноті.

Проілюструємо конвергенцію стилістичних прийомів, що реалізують іронію в художньому тексті, на прикладі оповідання Трумена Капоте «Сніданок у Тіффані»: *"Presently one of these became prominent. He was a middle aged child that had never shed its baby fat, though some gifted tailor had almost succeeded in camouflaging his plump and spankable bottom. There wasn't a suspicion of bone in his body; his face, a zero filled in with pretty miniature features, had an unused, a virginal quality: it was as if he'd been born, then expanded, his skin remaining unlined as a blown-up balloon, and his mouth, though ready for squalls and tantrums, a spoiled sweet puckering. But it was not appearance that singled him out; preserved infants aren't all that rare. It was, rather, his conduct; for he was behaving as though the party were his: like an energetic octopus, he was shaking martinis, making introductions, manipulating the phonograph."* [Capote 1999, p. 215]

У цьому уривку використовується багато стилістичних прийомів у конвергенції: оксиморон: *“*а *middle aged child*”; гіпербола: *“plum, spankable bottom*”; *“an unused, a virginal quality*”; уособлення: *“a zero filled in with pretty miniature features”; “his mouth, though ready for squalls and tantrums*”; метафора: *“spoiled sweet puckering*”; порівняння: *“as a blown-up balloon*”; *“and his mouth* (…) a *spoiled sweet puckering”; “like an energetic octopus”; перерахування: “was shaking martinis, making introductions, manipulating the phonograph*”. [Hoover 2020, p. 112]

Ці стилістичні прийоми [Leech 1983, p. 167], використовуючись в одному уривку тексту, формують іронію, яка сприяє вираженню негативної модальності автора та створенню відштовхуючого почуття до описуваного героя. Особливо яскраво це простежується на прикладі художнього порівняння оксиморонного типу *“like an energetic octopus*”. Образ восьминога та його щупалець викликає у свідомості читача, з одного боку, уявлення про характер персонажа, що відрізняється владністю, нетерпимістю до інших, який намагається огорнути всіх своїми «щупальцями», а з іншого [Pexman 2021, p. 159] іронічне ставлення до героя, пов'язане з семантикою слів *“energeti*с” і *“octopus*”.

Іншим прикладом конвергенції, що реалізує іронію, є уривок з оповідання *“*A Cup of Tea” К. Менсфілд: *“Rosemary Fell was not exactly beautiful. No, you couldn't have called her beautiful. Pretty? Well, if you took her to pieces... She was young, brilliant, extremely modern, exquisitely well dressed, amazingly well read in the newest of the new books and her parties were the most delicious mixture of the really important people and... artists - quaint creatures, discoveries of hers, some of them too terrifying for words, but others quite presentable and amusing*” [Mansfield 2000, p. 17]

У цьому фрагменті використана конвергенція таких стилістичних прийомів [Kortmann 2020, p. 212]: епітет (*brilliant, extremely modern, exquisitely well dressed, amazingly well read*), риторичне запитання (*Pretty*?), апозіопезис (*Well, if you took her to pieces…, mixture of the really important people and*....),

антитеза: (*some of them too terrifying for words, but others quite presentable and amusing*).

Автор характеризує Розмарі Фелл за допомогою низки епітетів (*brilliant, extremely modern, exquisitely well dressed, amazingly well read)*, які надають висловлюванню емоційності, підвищуючи ефект кожного використаного в тексті слова [Prasad 2019, p. 301]. Слід зазначити, що навіть нейтральні слова (young, modern, new) під впливом епітетів стають емоційно маркованими. Хоча на перший погляд здається, що автор висловлює позитивне ставлення до героїні, у вищенаведеному контексті не можна не помітити легку іронію.

Таким чином, іронія репрезентується в тексті низкою стилістичних прийомів: оксиморон, антономазія, гра слів, зевгма, гіпербола, метафора, порівняння, які відіграють важливу роль у реалізації іронії в художньому тексті [Zasyekin 2010, p. 230]. Особливістю стилістичних засобів вираження іронії є їх використання в конвергенції, що дозволяє концентрувати стилістичний ефект іронії та підвищує її потенціал.

Яскраві приклади стилістичних засобів створення іронії можна знайти і в класичних творах англійської літератури. Так, у п'єсі Бернарда Шоу «Пігмаліон» іронія часто реалізується через контраст між зовнішньою «культурністю» та внутрішньою сутністю персонажів [Shaw 2019, p. 56]. Автор майстерно використовує оксюморони та парадокси для створення іронічного ефекту, наприклад, коли описує «освічене невігластво» Елізи після її перших уроків.

У романі Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» іронія часто виражається через самоіронію головної героїні. Особливо яскраво це проявляється в її самохарактеристиках: *“*I am poor, obscure, plain and little” [Brontë 2019, p. 284]. Цей прийом дозволяє авторці підкреслити справжню силу характеру героїні, створюючи контраст між її зовнішньою «незначністю» та внутрішньою силою.

Оскар Уайльд у романі «Портрет Доріана Грея» використовує складну систему стилістичних прийомів для створення іронії. Особливо ефективним є використання оксюморонів, наприклад, *“*beautiful ugliness” та *“*delightful

wickedness" [Wilde 2020, p. 167], що підкреслюють парадоксальний контраст між зовнішньою красою та внутрішньою деградацією головного героя. Автор також майстерно використовує епітети та метафори з іронічним підтекстом, створюючи багатошарову структуру смислів.

2.3. Концептуальна значущість іронії в художньому тексті

Категорія інформативності є однією з основних категорій тексту, яка забезпечує здатність тексту передавати думку або інформацію. [Leech 1983, p. 178] розрізняє такі типи інформації:

1) змістовно-фактуальну (містить повідомлення про факти, події, процеси, що відбуваються, відбувалися і будуть відбуватися, експліцитна інформація, заснована на фактах, подіях і процесах, відображених у тексті і виявляє основу тексту);

2) змістовно-підтекстову (прихована, імпліцитна інформація, що витягується зі змістовно-фактуальної, завдяки здатності одиниць мови породжувати асоціативні та конотативні значення);

3) концептуальну інформацію (розкриває концептуальний сенс і головну ідею тексту).

Як вже зазначалося одним з типів іронії є концептуальна іронія [Muecke 1982, p. 67]. Особливістю функціонування концептуальної іронії є те, що вона може бути розсипана по всьому тексту і проявлятися на рівні сюжетної лінії всього художнього тексту, оскільки [Kortmann 2020, p. 225], роль іронії в організації змістовно-смислового аспекту тексту проявляється в тому, що сенс кожної інтегрованої частини служить виявленню семантичного цілого твору, створенню образу змісту як способу осмислення дійсності.

Концептуальна іронія може бути виражена різними мовними одиницями: словами, фразами, реченнями [Pexman 2021, p. 160]. Але найбільший інтерес

представляють випадки, коли іронічним смислом охоплений весь текст. Яскравим прикладом такого іронічно пронизаного тексту є оповідання С. Моема «Луїза» [Maugham 2018, p. 180]. Ключовий вираз цієї історії представлений у словосполученні *"*a weak heart", яке зустрічається неодноразово протягом усього тексту. На початку оповідання автор дає опис молодої дівчини зі слабким здоров'ям:

"I knew Louise before she married. She was then a frail, delicate girl with large and melancholy eyes. Her father and mother adored and worshipped her, for some illness, scarlet fever I think, had left her with a weak heart and she had to take the greatest care of herself. When Tom Maitland proposed to her they were dismayed, for they were convinced that she was much too delicate for marriage. But they were not too well off and Tom Maitland was rich. He promised to do everything in the world for Louise and finally they entrusted her to him." [Maugham 2018, p. 315].

При прочитанні цього тексту, на перший погляд здається, що дівчина тяжко хвора . Усі оточуючі її родичі та друзі піклуються про неї. Але навіть тут можна помітити іронічний ефект: *"*Her father and mother adored and worshipped her, for some illness, scarlet fever I think, had left her with a weak heart and she had to take the greatest care of herself." [Maugham 2018, p. 315].

Автор іронічно описує вибір нареченого [Zasyekin 2010, p. 232]. Хоча батьки вважали її занадто крихкою для заміжжя, вони не стали противитися, коли дізналися про його статки: *"*she was much too delicate for marriage. But they were not too well off and Tom Maitland was rich. …. finally they entrusted her to him." [Maugham 2018, p. 310].

Портретна характеристика героїні, представлена в наступному реченні, також іронічна: *"She had too much delicacy ever to make a direct statement, but with a hint and a sigh and a little gesture of her beautiful hands she was able to make her meaning plain.*" [Maugham 2018, p. 311].

*"*Poor darling Mummy, she wants me to go and stay with friends, go to parties, but whenever I'm going anywhere she has one of her heart attacks, so I much prefer to stay at home" [Maugham 2018, p. 157].

*“*Her friends... doubled their attention to Louise. They wouldn't let her lift a finger; they insisted on doing everything in the world to save her trouble. They had to do this because if she had to do anything that was tiring or disagreeable, her heart failed her and she was at death's door”. [Maugham 2018, p. 156].

Як відомо з змісту оповідання, Луїза двічі була заміжня, і в обох випадках пережила своїх чоловіків, і незважаючи на її хворе серце, це її не вбило. Наступні висловлювання з тексту є підтвердженням цього і звучать дуже іронічно:

*“*It was wonderful that she managed to survive the shock”; *“*It was a great shock... but she felt that at such a crisis she must not give way to private grief*”*; *“*she did not know how with her weak health she was going to bring up her precious Iris”; *“*It didn't kill her. She had the time of her life” [Maugham 2018, p. 156 – 160].

Більше того, автор іронічно описує і імпліцитно дає зрозуміти [Рехman 2021, p. 161], що саме вона стала причиною смерті своїх чоловіків. Намагаючись піклуватися про неї, відмовляючись від звичного життя, вони втрачали інтерес до життя:

“With her weak heart he could not hope to keep her with him long and he made up his mind to do everything he could to make her few years on earth happy. He gave up the games he played excellently, not because she wished him to, but because it so happened that she always had a heart attack whenever he was going to leave her for a day. If they had a difference of opinion she gave in to him at once for she was the most gentle wife a man could have, but her heart failed her and she would stay in bed, sweet and uncomplaining, for a week. He could not be such a brute as to cross her.” [Maugham 2018, p. 160 – 161].

У аналізованому тексті іронічно описується дуже активний спосіб життя Луїзи, яка, незважаючи на її «погане здоров'я» і «слабке серце», відвідує гучні вечірки, грає по-крупному. Іронічно і те, як автор зазначає, що якщо вечірка була нудною, у Луїзи «прихоплювало» серце і вона йшла додому.

Цей аспект іронії підкреслює контраст між удаваною слабкістю Луїзи та її реальною життєвою енергією, яка проявляється вибірково, залежно від її бажань та інтересів.

Автор майстерно використовує прийом повторення, щоразу згадуючи про «слабке серце» Луїзи в ситуаціях, які явно суперечать цьому діагнозу.

Іронія посилюється через реакції оточуючих, які продовжують вірити в хворобу Луїзи, незважаючи на очевидні докази протилежного.

Використання непрямої мови та діалогів дозволяє читачеві самостійно зробити висновки про справжній характер Луїзи, підсилюючи іронічний ефект.

Автор вдало застосовує прийом градації, поступово розкриваючи все більш абсурдні ситуації, пов'язані з «хворобою» Луїзи.

Іронія також проявляється в описі реакцій Луїзи на різні життєві ситуації, де її «слабке серце» стає зручним виправданням для маніпуляцій.

Особливо яскраво іронія виражається в сценах, де Луїза демонструє неочікувану силу та енергію, коли це відповідає її інтересам.

Автор використовує метафори та порівняння, які підкреслюють парадоксальність ситуації з «хворобою» Луїзи.

Іронічний ефект посилюється через контраст між зовнішньою турботою оточуючих та їхнім внутрішнім роздратуванням від постійних вимог Луїзи.

Автор майстерно грає з читацькими очікуваннями, створюючи ситуації, де «слабке серце» Луїзи стає центром уваги, лише щоб потім спростувати ці очікування.

Використання гіперболи в описах «страждань» Луїзи додає тексту комічного ефекту, підсилюючи загальну іронічну тональність.

Іронія також проявляється в тому, як інші персонажі поступово починають усвідомлювати справжню природу «хвороби» Луїзи, але продовжують грати за її правилами.

Автор використовує прийом контрасту, зіставляючи поведінку Луїзи в різних соціальних контекстах, що ще більше підкреслює її лицемірство.

Також проілюструємо конвергенцію стилістичних прийомів, що реалізують іронію в художньому тексті, на прикладі оповідання Трумена Капоте «Сніданок у Тіффані»

"He was a middle-aged child that had never shed its baby fat, though some gifted tailor had almost succeeded in camouflaging his plump and spankable bottom. There wasn't a suspicion of bone in his body; his face, a zero filled in with pretty miniature features, had an unused, a virginal quality: it was as if he'd been born, then expanded, his skin remaining unlined as a blown-up balloon, and his mouth, though ready for squalls and tantrums, a spoiled sweet puckering. But it was not appearance that singled him out; preserved infants aren't all that rare. It was, rather, his conduct; for he was behaving as though the party were his: like an energetic octopus, he was shaking martinis, making introductions, manipulating the phonograph." [Capote 1999, p. 45]:

У цьому уривку використовується багато стилістичних прийомів у конвергенції:

— оксиморон: "a middle aged child"
— гіпербола: "plum, spankable bottom"; "an unused, a virginal quality"
— уособлення: "a zero filled in with pretty miniature features"; "his mouth, though ready for squalls and tantrums"
— метафора: "spoiled sweet puckering"
— порівняння: "as a blown-up balloon"; "and his mouth (...) a spoiled sweet puckering"; "like an energetic octopus"
— перерахування: "was shaking martinis, making introductions, manipulating the phonograph"

Отже, іронія може створюватися практично всіма відомими мовними засобами. Одним з найбільш широко розповсюджених засобів створення іронії є лексичні та синтаксичні одиниці. Також іронія сприяє розкриттю концептуальної інформації, закладеної в основу твору.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити ряд важливих висновків щодо мовних засобів вираження іронії у художньому тексті. Насамперед, слід відзначити, що іронія є складним багатоаспектним явищем, яке функціонує на різних рівнях мовної системи та тексту. Вона виступає не лише як стилістичний прийом, але і як текстова категорія, що формує імпліцитний смисловий шар твору.

Як стилістичний прийом іронія базується на протиставленні буквального та імплікованого значення, створюючи ефект невідповідності між сказаним і передбачуваним. Це вимагає від читача активної інтерпретаційної діяльності. Важливо підкреслити, що іронія може реалізовуватися на різних мовних рівнях: лексичному (через антифразис, метафори, епітети), синтаксичному (за допомогою риторичних запитань, номінативних речень, парцеляції) та текстовому (як загальний принцип організації твору).

У ході дослідження було виділено різні типи іронії, що функціонують у художньому тексті, включаючи вербальну та ситуативну іронію, драматичну іронію, сатиричну та пародійну іронію, романтичну та постмодерністську іронію, а також «космічну іронію» або «іронію долі». Кожен з цих типів має свої особливості та функції в тексті.

Варто зазначити, що іронія тісно пов'язана з категорією оцінки, виступаючи імпліцитним способом вираження авторського ставлення. Вона має градуальний характер - від легкої насмішки до гострої сатири. Важливими характеристиками іронії є її імпліцитність, контекстуальність та залежність від культурного фону. Це створює додаткові виклики при перекладі та міжкультурній комунікації.

Іронія може створюватися практично всіма відомими мовними засобами. Одним з найбільш широко розповсюджених засобів створення іронії є лексичні та синтаксичні одиниці. Це зумовлено тим, що а) слова є полісемантичними і відповідно до авторської установки можуть використовуватися в будь-якому

своєму значенні; б) контекстуальне значення конкретного слова стає діаметрально протилежним його словниковому значенню завдяки лінгвістичному прийому контрастного зіставлення. Іронія в художньому тексті може також бути репрезентована словосполученням, що виражає авторську модальність. Іншим способом вираження іронії є парадокс, який може використовуватися з метою іронічного викриття певних вад манери поведінки та існуючої моралі.

Для створення іронії можуть використовуватися синтаксичні засоби, зокрема порядок слів, вставні слова, значення сполучників. Одним з найбільш широко використовуваних синтаксичних прийомів, що створюють іронічний ефект, є вигук, який часто завершує опис суті висловлювання або сам називає причину іронії. Іншим поширеним засобом вираження іронії є каламбур. Наприклад, фонетично співзвучна пара слів (каламбур) з порушеним фонетичним образом і яскравим емоційним забарвленням.

Як показав аналіз мовного матеріалу, іронія не завжди є гіркою насмішкою, а може збуджувати найрізноманітніші асоціації, в тому числі й образні, що виростають на основі гумору і поєднуються з ним. Це – іронічне підшучування, дружній жарт над недоліками позитивного героя, прикритий повним його утвердженням.

Іншим найбільш широко розповсюдженим засобом вираження іронії є стилістичні прийоми. Як показав аналіз мовного матеріалу, іронія в художньому тексті може створюватися майже всіма стилістичними прийомами, такими як оксиморон, метафора, антономазія, гра слів, зевгма, гіпербола, метафора, порівняння, які сприяють більш барвистому, яскравому, експресивному та емоційному зображенню художньої дійсності і служать передачі авторської модальності в її повноті. Одним із стилістичних засобів реалізації іронії є конвергенція стилістичних прийомів, яка сприяє концентруванню стилістичного ефекту іронії та підвищує її потенціал.

Іронія сприяє розкриттю концептуальної інформації, закладеної в основу твору. Концептуальній значущості іронії в художньому тексті сприяє той факт,

що концептуальна іронія є концентратом, ідеєю всього тексту, виражаючи таким чином авторську модальність та його індивідуально-авторську картину світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексенко С. Ф. Конкретно-наукові методи лінгвістичних досліджень. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 176 с.
2. Альошина М. Д. Критерії та принципи визначення адекватності відтворення ідіостилю автора в перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 37. С. 54–57.
3. Бабенко Л. Г., Казарін Ю. В. Лінгвістичний аналіз художнього тексту : підручник. Київ : Академія, 2020. 496 с.
4. Бєлєхова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) : монографія. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2019. 368 с.
5. Воробйова О. П. Когнітивна поетика в Україні: напрями досліджень. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2018. Вип. 1(15). С. 75–85.
6. Григорчук П. Ю. Лінгвістичні засоби у сучасному медійному дискурсі. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 69 с.
7. Гусєва К. В. Художній образ в мистецві як засіб формування та розвитку духовності особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2013. Вип. 15. С. 12–16.
8. Давидюк Ю. Б. Мультимодальна та візуальна іронія у лінвокогнітивному вимірі. Інтермедіальність на перетині наукових парадигм: ретроспектива і сучасність : матеріали ІІІ Міжнар. наук. конф. УАКЛіП/КНЛУ, Київ, 20-21 трав. 2021 р. Київ : *Видавничий центр КНЛУ*, 2021. С. 57–60.
9. Дмитрук А. Проблема визначення поняття «іронія». Київ : *КПІ ім. Ігоря Сікорського*, 2022. С. 80–85.
10. Дробаха О. В. Еквівалентність у сучасному англо-українському перекладі. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного*

лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. 2017. Вип. 34. С. 195–199.

11. Есманова А. В. Прийом контрасту в англомовних фабульних текстах: лінгвопрагматичний та перекладацький аспекти : магістерська дис. Суми : Сумський державний університет, 2021. 95 с.
12. Ємець О. В., Гуцал К. В. Сучасні медичні лімерики: стилістичний та функціональний аспект. *Topical issues of modern science, society and education: The 7th International scientific and practical conference*, Kharkiv, 29-31 Jan. 2022. Kharkiv : *SPC "Sci-conf.com.ua"*, 2022. С. 253–258.
13. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня : навч.-метод. посіб. Київ : Вид. центр КН*ЛУ*, 2017. 296 с.
14. Захаров Д. О. Методи контент-аналізу в комп'ютерній лінгвістиці для автоматизованого маркування емоційно-забарвленої лексики. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2024. 180 с.
15. Іванова О. В. Перекладацька еквівалентність і способи її досягнення. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 48. С. 277–279.
16. Когнітивна лінгвістика : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Миколаїв : Іліон, 2021. 132 с.
17. Ковалів Ю. І. Енциклопедія літературознавства : у 2 т. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 751 с.
18. Коч Н. В. Когнітивна лінгвістика. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2021. 120 с.
19. Кулик А. Особливості вербалізації концепту рух/motion в англійській та українській мовній картині світу. *Молодий вчений*. 2024. №1.1 (125.1). С. 32–35.
20. Купчишина Ю. А. Лінгвокогнітивні операції як когнітивне підґрунтя формування трагічного у художніх прозових текстах. Хмельницький : ХНУ, 2021. 220 с.

21. Кючюкіплікчі О. О. Квантитативний підхід до аналізу структури креолізованого віршованого тексту. Ужгород : УжНУ, 2019. 185 с.
22. Лесик І. В. Місце феномена іронії в лінгвістиці: основні підходи та рівні аналізу. *Нова філологія*. 2022. № 86. С. 94–102.
23. Маріна О. С. Парадоксальність у сучасному англомовному поетичному дискурсі: когнітивно-семіотичний вимір : монографія. Київ : КНЛУ, 2020. 434 с.
24. Матвєєва С. А. Лінгвістична реконструкція когнітивної терміноструктури REFUGEE/БІЖЕНЕЦЬ в англо-українському корпусі юридичних текстів. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 225 с.
25. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2019. 311 с.
26. Мірошниченко О. І. Жанрово-стилістичні та лексико-семантичні особливості перекладу англомовних фахових медіа текстів (на матеріалі англійської та української мов). Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. 200 с.
27. Нідзельська Ю. М. Іронія як засіб створення комічного ефекту в єврейських англомовних жартах. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 7.1. С. 187–198.
28. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз : монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2019. 364 с.
29. Полякова О. В. Стилістичні засоби творення комічного в мультимодальному тексті. *Modern science: innovations and prospects : The 13th International scientific and practical conference*, Stockholm, 18-20 Sept. 2022. Stockholm : *SSPG Publish*, 2022. P. 253–258.
30. Прокоф'єв Г. Л. Іронія як навмисна нещирість. *Вчені записки. 2023*. С. 120–130.
31. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразін*а*, 2012. 375 с.

32. Савка І. В. Іронія як проблема перекладу (на матеріалі прозової та поетичної байки). Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 210 с.
33. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Черкаси : Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2018. 890 с.
34. Сидоренко І. А. Архітектоніка та композиція художнього твору як елементи авторського ідіостилю. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Філологічні науки. 2019. № 1. С. 19–26.
35. Стиркіна Ю. С. Визначення ідіостилю письменника як засіб навчання сучасної української мови. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2024. 180 с.
36. Черкасов М. А. Когнітивно-стилістичний аналіз лінгвальних засобів створення комічного в творах П. Г. Вудгауза. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 205 с.
37. Ashurova D. U., Galieva M. R. Cultural linguistics. Tashkent : VneshInvestProm, 2019. 282 p.
38. Attardo S. Irony as relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics*. 2020. Vol. 32, No. 6. P. 793–826.
39. Booth W. C. A Rhetoric of Irony. Chicago : University of Chicago Press, 2019. 312 p.
40. Dynel M. Irony, Deception and Humour: Seeking the Truth about Overt and Covert Untruthfulness. Berlin : Mouton de Gruyter, 2018. 534 p.
41. Evans V., Green M. Cognitive linguistics: An introduction. London : Routledge, 2018. 848 p.
42. Fowler R., Kress G. Critical linguistics. In Language and control. London : Routledge, 2018. P. 185–213.
43. Gibbs R. W., Colston H. L. (Eds.). Irony in Language and Thought: A Cognitive Science Reader. New York : Routledge, 2019. 624 p.
44. Gomola A. Conceptual blending in early christian discourse: a cognitive linguistic analysis of pastoral metaphors in patristic literature. Berlin : Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2018. 328 p.

45. Hartung M. Ironie in der Alltagssprache : Eine gesprachsanalytishe Untersuchung. Opladen/Wiesbaden : Westdeutscher Verlag, 1998. 198 s.
46. Haverkate H. The Pragmatics of Irony and Banter. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2018. 226 p.
47. Hoover W. A. The cognitive foundations of reading and its acquisition. Berlin : Springer International Publishing, 2020. 320 p.
48. Kaufer D. Irony and Sarcasm. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. 250 p.
49. Kortmann B. English linguistics: essentials. Cham : Springer Nature, 2020. 299p.
50. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 242 p.
51. Leech G. N. Principles of pragmatics. London : Longman, 1983. 250 p.
52. Milne, Kirsty. At Vanity Fair: From Bunyan to Thackeray. Cambridge University Press, 2015. 274 p.
53. Muecke D. C. The compass of irony. London : Methuen, 1969. 276 p.
54. Muecke D. C. Irony and the ironic. London : Methuen, 1982. 110 p.
55. Oviogun P. V., Veerdee P. S. Definition of language and linguistics: basic competence. *Macrolinguistics and Microlinguistics*. 2020. Vol. 1, No. 1. P. 1–12.
56. Pexman P. M. It's All in the Delivery: How Do We Recognize Verbal Irony? *Current Directions in Psychological Science*. 2021. Vol. 30, No. 2. P. 156–162.
57. Prasad T. A course in linguistics. New Delhi : PHI Learning Pvt. Ltd., 2019. 380 p.
58. Rowe B. M., Levine D. P. A concise introduction to linguistics. London : Routledge, 2022. 416 p.
59. Stockwell P. Cognitive poetics: An introduction. London : Routledge, 2019. 204 p.
60. Tannenbaum R. The Sense of Irony and Contemporary Writing. London : Bloomsbury Academic, 2020. 288 p.

61. Zasyekin S. Translation as a Psycholinguistic Phenomenon. *Journal of Psycholinguistic Research*. 2010. Vol. 39, No. 3. P. 225–234.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

62. Brontë Ch. Jane Eyre. London : Oxford University Press, 2019. 544 p.
63. Capote T. Breakfast at Tiffany's. New York: Random House, 1999. 179 p.
64. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby. London: Penguin Classics, 2018. 256 p.
65. Galsworthy J. To Let (The Forsyte Saga). Oxford: Oxford University Press, 2008. 304 p.
66. Mansfield K. A Cup of Tea. New York: Random House, 2000. 58 p.
67. Maugham W. S. The Complete Short Stories of W. Somerset Maugham. London: Heinemann, 2018. 600 p.
68. Shaw B. Pygmalion. London : Penguin Classics, 2019. 144 p.
69. Thackeray W. M. Vanity Fair. London: Penguin Classics, 2003. 912 p.
70. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. London: Penguin Classics, 2020. 288 p.
71. Wilde Oscar. Collected works of Oscar Wilde: the plays, the poems, the stories and the essays including De Profundis. Wordsworth Editions, 1997. 527 p.
72. Wodehouse P. G. Jeeves in the Offing. London: Penguin Classics, 2009. 256 p.

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of linguistic means of expressing irony in English literary texts.

The object of the study is irony as a linguistic phenomenon and its functioning in English literary discourse.

The purpose of the work is to identify and analyze the linguistic means of creating and expressing irony in English literary texts.

Irony is one of the most complex and multifaceted phenomena in linguistics. It is studied in close connection with cognitive linguistics, pragmatics, and stylistics as it operates on different levels of language system and text. Linguists are interested in irony from the perspective of its identification, categorization in the lexical-semantic system of language, and its role in creating implicit meanings and authorial evaluation. The study analyzes various types of irony (verbal, situational, dramatic, conceptual) and their realization through different linguistic means. The research demonstrates that irony can be created through lexical, syntactic, and stylistic devices, often working in convergence to achieve maximum expressive effect. The findings show that irony plays a crucial role in forming the conceptual content of literary works and serves as an important tool for expressing authorial modality. The study also reveals the significance of context in interpreting ironic meanings and the importance of cultural background in understanding ironic expressions.

Key words: *irony, literary text, stylistic devices, linguistic means, conceptual irony, oxymoron, antonomasia, metaphor, convergence, implicitness.*

Декларація

академічної доброчесності

здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, _____Бернгардт Єва Ігорівна_____, студент(ка)_2___курсу магістратури, форми навчання ____денної_____, факультету__іноземної філології____, спеціальність__035 Філологія_____, освітньо-професійна програма _____Мова і література (англійська)___, адреса електронної пошти_yeva.bernhardt@icloud.com_,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Мовні засоби вираження іронії в англійськомовному художньому тексті» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 01.12.2024 Підпис_____ Бернгардт Є.І.